

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>Szerkesztőség: hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utca 348 szám.</p>	<p>Megjelen havonként háromszor, 5-én, 15-én és 25-én egy, illetőleg másfél iven. Előfizetési ár egész évre 4 frt., félévre 2 frt., Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt., 200 szóig 2 frt., a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>Kiadó hivatal: hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény intézendő. Kis-Mester utca 1382.</p>
--	---	--

A két protestáns egyház újabb nyilatkozata a középiskolai oktatásról szóló törvényjavaslat tárgyában.*)

Tisztelt közoktatásügyi albizottság!

A gymnasiumi és reáliskolai oktatásról legújabbán előterjesztett törvényjavaslatra vonatkozólag, nyilatkozattételre szólítottván fel: a helvét és ágostai hitv. evang. egyházak nevében következőkben terjesztjük elő nyilatkozatunkat.

A magyarhoni helvét és ágostai hitv. evang. egyházak, mindannyiszor, valahányszor a középtanodai oktatás törvényes rendezése szönyegre került, teljes önérzettel hivatkoztak arra, hogy midőn azt egyházuk jogi állásának, benső életének s közművelődési céljai nélkülözhetlen feltételeinek szempontjából veszik vizsgálat alá, ezt egyszersmind azon meggyőződésben teszik, hogy a magyar protestáns egyházak céljai és érdekei, hazánk közművelődési érdekeivel azonosok.

Valahányszor a középtanodai oktatásról törvényjavaslat terjesztetett elő, a hazai két protestáns egyház nyíltan és határozottan kifejtette és kiemelte azon sarkalatos elveket, melyeknek sértésébe vagy mellőzésébe semmi körülmények között bele nem nyughatik; és ráutalt a törvényjavaslatok azon intézkedéseire, melyek e sarkalatos elvekbe ütköztek.

Jelen alkalommal is első sorban azon főelveket emeljük ki, melyek a helvét és ágostai hitv. evang. egyházaknak, ezen kérdésben megingathatlan szilárd jogi alapját képezik, s iskoláinknak ebből folyólag külön szempont alá helyezését követelik.

*) A képviselőház közoktatásügyi bizottsága a gymnasiumi és reáliskolai oktatásról szóló törvényjavaslatnak tárgyalását elhatárolván: e tárgyalásokra a két protestáns egyház részéről Id. B. Vay Miklós főgondnok és B. Radványky Antal egyetemes felügyelő hivattak meg, kik is a következő nyilatkozatot terjesztették a közoktatásügyi albizottság elé, a két protestáns egyház nevében.

A magyarhoni mindkét hitvallású evangélikusok iskolai autonóm szabadságának s az államhoz való viszonyának törvényes alapjai, nemzetközi szerződések erejével bíró békekötésekben, az ezek becikkelyezésével s az 179°/₁. 26. törvényezikkel alaptörvényekben vannak lerakva. — Ezekben a mindkét hitvallású evangélikusoknak, a tanügy terén, teljes és tökéletes autonomia, azaz semmi feltételhez nem kötött szabadság van biztosítva. Kimondatik határozottan, hogy: „rationem, normam et ordinem docendi atque discendi ordinare futuris semper temporibus liceat evangelicis; ludimagistros, professores, rectores, subrectores vocare et dimittere, numerum eorum augere vel minuere; nec non Directores seu Curatores scholarum quarumvis tam locales, quam superiores et supremos, e suae confessionis hominibus eligere futuris semper temporibus liceat.“

E tanügyi autonómiát és szabadságot nem csorbitja a coordinatio literariae institutionis kiterjesztésének elrendelése, mert ennek a minden jövődő időre a fennebbiek szerint biztosított intézkedési jogok mellett, más alkalmazása iskoláinkra lehetetlen, mint az, hogy a minden hazai iskolára törvényben megszabandó tantárgyakat a protestánsok is felvegyék; az, a mi ismételt feliratokban kiemeltetett: hogy az államnak joga van törvényben kijelölni a célt, melyet az iskoláknak el kell érniök, tehát az adandó képzettség minimumát, de hogy ez mily mód és eszközök által éressék el, abba az állam nem avatkozik.

Hogy az 1790—1: 26. t. cikkben említett coordinatio literariae institutionis-nak más értelme a biztosított autonomia mellett nem lehet, mutatja a budai zsinatnak, melyen sokan voltak jelen az 1790—1-diki országgyűlés tagjai közül, következő jegyzőkönyvi tétele: „ha csak a nevelésre szükséges tudományoknak nemeit fogja az országos küldöttség meghatározni, azoknak pedig taníttatásuk módja, a szükséges könyveknek választása s egyéb ilyféle rendelkezések a mi hatalmunkban maradnak — a mint ez iránt az illető törvényezikké kétkedni sem hagy — a szerint nekünk abból semmi sértésünk nem következik.“

Igazolja ezt továbbá, az iskolai rendszer kidolgozásával megbízott említett küldöttségnek azon kívánsága is, hogy a prot. iskolák csak a tantárgyakra nézve alkalmazkodjanak a közoktatásügyi rendszerhez. „Evangelici autem augustanae et helveticae confessioni addicti, in iis, quae pure sunt literaria studiorum argumentis, huic normae sese conformare debeant.“

Biztos alapon és a tanügy tekintetében is kétségbevonhatlan autonomiánk e sérthetlensége, elismertetett az 1843—4. országgyűlésen is, midőn az alsó tábla, a válásügyben a főrendekhez intézett üzenetében azt nyilvánította, hogy a békekötések a közerkölcsiség paizsa alatt állanak, melyeknek tehát érvénye és kötelező volta, felüláll az időnként változható politikai nézeteken és pártáryalatok felfogásain.

Tanügyi autonomiánk s a középiskolai ügy rendezésének kérdése, egyébkint önmagában is szoros és elválhatlan kapcsolatban van a protestáns egyház életével, e kérdésnél a protestáns egyházak életéről és biztos fennmaradásáról van szó. Vannak hitfelekezetek, melyeknek vallási szabadságuk nem érintetik a középiskolák rendezése által, míg a magyarhoni prot. egyházak életfája gyökerében támadtatik meg, ha elvonatik tőle szabadsága éltető levegője.

Mert bizonyára nem pusztá esetlegesség szüleménye, hanem a belső összefüggés és öntudatos tevékenység tanubizonyossága, hogy a magyar protestáns egyház 30 fő és 27 nem teljes gymnasiumot, 13 hittani intézetet s ugyanannyi tanítóképezdét és 6 jogakadémiát tart fenn önerejéből, az állam legkissebb megterhelhetése nélkül. Vérrel szerzett szent erősségek ezek, melyekre önérzettel tekinthet a két prot. felekezet, mert nagy feladatot teljesítettek azok és kétségtelen érdemök van magyar nemzetiségi tekintetben is. A szabad szellem és szabad eszméknek voltak azok menhelyei s igen sokszor az alkotmányos szabadságnak s igaz hazafiságnak védvái.

Igazolták tanintézeteik által a protestánsok, hogy a teljes szabadságot, melyet a tanügy terén biztosítottak számukra békekötések és törvények: hasznosítani s értékesíteni tudták. Nem volt áldozat nagy és drága, melyet ennek érdekében meghozni ne siettek volna.

Mutatják e tények azt is, hogy őseink az autonomiát épen nem valami szűkkeblű felekezeti szempontból, hanem a nemzeti művelődés szempontjából fogták fel s annak érdekében használták.

Egyház s iskola a legbelsőbb és elválhatlan kapcsolatban voltak a hazai két protestáns egyháznál és kell, hogy legyenek jövőre is, ha biztosan fennmaradni és élni akar. Ez együvértartozást igazolta az 1790—1. országgyűlés is, mely a prot. autonomiáról s államjogi viszonyairól is tüzetesen szóló törvényeziknek címéül elfogadta: „de

negotio religionis“ s az 1848. 20. t. cz., melynek czime egyszerűen: „a vallás dolgában.“

A magyarhoni protestáns egyházak teljes autonom jogaik mellett, természetesen mindenkor elismerték és tiszteletben tartották az állam legfőbb felügyeleti jogát, de viszont azt mindig természetes jelentősége és tartalma szerint fogták fel.

Az autonomia valódi jelentősége és fogalma mellett, ez nem lehet más, mint közvetett ellenőrzési jog és hatalom, mely fogalmilag kizár magából minden positiv intézkedést, mert nem volna mire ügyelni, mit inspicziálni, ha szabad cselekvési tért nem engedne, hanem rendelkeznek a helyett, beavatkoznék annak cselekvési körébe, kit a működés megillet. A felügyelet ily módon átlépné körét s az autonomia illusoriussá tétetnék.

A legfelsőbb felügyeletnek a multban is, s a hosszas gyakorlat által folytonosan ezen értelem adatott, s annak egyedül ez azon jelentősége, mely a tanügy terén is az autonom szabadsággal megfér.

Előadtuk ezekben és kifejítettük azon alapelveket, melyekhez a középtanodai oktatás rendezése kérdésében mindenkor szilárdan ragaszkodunk.

És ha már most tekintjük, hogy a legutóbb előterjesztett törvényjavaslatban mennyiben vétettek ezen sértetlen törvényes alapok figyelembe, mennyiben teljesültek azon kívánalmak, melyeket ezen elvek alapján, a hazai helvét és ágostai hitv. evang. egyházak, a korábbi hasonló tárgyú törvényjavaslatok alkalmával kifejeztek és részben formuláztak is: ki kell jelentenünk azon sajnos tapasztalatainkat, hogy a javaslat azokat ismét sérelmesen mellőzte.

A magyarországi helvét és ágostai hitv. egyházakat illetőleg, a javaslat intézkedései a felebb előadottakkal legnagyobb részben elvi ellentétben állanak. Ugyanazért nem is tekintjük helyén valónak és feladatunknak, hogy a javaslattal szemben részletekbe bocsátkozzunk, hanem még csak némely ily elvi ellentétben álló, s a prot. egyházak ismételt felszólalásai daczára fenntartott intézkedéseknek, főbb vonásokban való megjelölésére szoritkozunk.

Igy ki kell emelnünk, hogy mellőztetett a magyarországi helvét és ágost. hitvallásu evang. egyházak történelmileg kifejlett, békekötések s alaptörvények által biztosított jogi állásának követelménye, hogy középtanodáinkról a fennebb megjelölt alapokon külön fejezetben rendelkezék a törvény.

Autonomiánknak érintetlen megőrzése s ennek a törvényben való kifejezése és további valószínűsítése nem felekezeti kiváltság, hanem jogfolytonosság követelménye s ehez ragaszkodni a protestáns egyházaknak önfenntartási jogukból folyó kötelessége, mert fájdalom hazánkban a felekezetek közti jogegyenlőség és viszonyosság nagy elve, még testet nem öltött. Míg legalább tényleg gyakorlatban

létezik uralkodó vallás, mely hatalmas intéző karjait társadalmi életünk minden rétegébe, a törvényhozás asztalától kezdve kiterjesztheti, addig a létért való küzdelemnél nem nélkülözhetjük, azon palladiumunkat, melyet kivívott jogaink törvényes biztosítékában birunk.

A törvényjavaslatban egy vonalba helyeztetnek iskolánk és sok tekintetben egyenlő intézkedések alá vonatnak, még magánosok által állított iskolákkal is.

Középiskolák felállítása, melyre az 1790—1-dik évi 26. t. cz. feltétlen jogot biztosít, feltételekhez köttetni terveztetik.

Az egész javaslaton keresztül vonul bizonyos egyenlőségi irány és oly részletezés, melyek mindegyike a haladást biztosító szabad verseny és a szabad fejlődés kárára van.

Törvény általi megszorítás és korlátozás terveztetik, így p. o. a tanárképzési vizsgákra, osztály összevonásokra, tanárok és tanórák számára és még több oly tárgyra nézve, melyben egyházainknak szerzett s minden jövőre biztositott joga a szabad rendelkezés.

A főfelügyeleti jog kivéve valódi értelméből, rendelkezéssé és közvetlen intézkedéssé alakittatik át.

Több intézkedésnél pedig kapcsolatba hozva, a részletekig menő határozmányokkal, p. o. tantermek, felszerelésre vonatkozókkal, ezen önmagában sérelmes és helytelen korlátozásokhoz, még a beavatkozás és surlódás veszélyét csatolja.

Különösen ki kell emelnünk, hogy még e javaslat is fenntartja a nyilvánosság elvonását, holott a nyilvánossági joggal a protestáns egyházak minden tanintézete, a biztositott autonomia alapján feltétlenül bir és attól kormányi intézkedés útján meg nem fosztható és sarkalatos jogok egyenes csorbitása nélkül, magánintézetek sorába semmi körülmények közt nem helyezhető.

Hasonlóképp tiltakoznunk kell a törvényjavaslatban nyilvánuló minden oly törekvés ellen, mely alapítványaink tekintetében bárminő intézkedési jogot adna a kormánynak, valamint azt sem ismerhetjük el, hogy a bezárt iskolák vagyona felett a rendelkezési jog nem magát az autonóm prot. egyházat illetné, mert az 1791: 23. t. cz. Őfelségét, mint legfőbb Patronust említi, ez pedig csak a kath. egyházra vonatkozik.

Ily intézkedéseket s általában olyanokat, melyek jelen nyilatkozatunk elején kifejtett elvi álláspontunkkal ellenkező alapokon nyugszanak, a magyarországi helvét és ágostai hitv. evang. egyházak mindenkor elleneztek s elleneznek és soha megnyugvással fogadniok nem lehet.

Ugyanazért szilárdan ragaszkodva, az említett, egyházunknak korábbi előterjesztéseiben is folytonosan fenntartott és megőrzött álláspontjához és sarkalatos elveihez, azon reménnyel és kéréssel zárjuk be jelen nyilatkoza-

tunkat, hogy a biztositott jogok sértetlen fenntartása, a közművelődés sikeres előmozdítására szükséges szabadságunk érdekében és megemlékezve azon szolgálatokról, melyeket tanügyi szabadságunk alapján alkotott tanintézeteink a hazának tettek, az egyházaink nevében előadottak figyelembe vételét s a törvényjavaslatnak azokhoz alkalmazását a mélyen tisztelt képviselőháznak ajánlani méltóztassék.

Tisztelettel, Budapest, 1882. február 4.

A magyarországi helvét és ágostai hitvallásu evang. egyházak nevében és megbízásából:

B. Radvánszky Antal, **Id. B. Vay Miklós,**
egyetemes felügyelő. főgondnok.

A protestánsok adóztatása katolikus egyházi czélokra*).

A hazai két evang. egyház vezérférfiai e hó 4-én ismét össze fognak gyűlni Budapesten, egyrészt a végből, hogy megsürgessék azon kérvény elintéztetését, a melyet mult évi hasonló tanácskozmányukból, az illetéktelen keresztelések ügyében, a képviselőházhhoz intéztek volt, másrészt a végből, hogy egyéb közös érdekű fontos tárgyakról tanácskozzanak. E fontos tárgyak közzé tartoznak az országos kormánynak azon számos rendeletei is, melyekkel ujabban protestáns felek kath. egyházi czélú adózásokban való részvétellel kényszerítettnek.

A jelen cikknek írója ezen elvi ügy mint gyakorlati szempontból egyaránt nagyérdekű kérdéstről — a mely e lapnak hasábjain eddig tüzetesebben még nem fejtegettetett — kívánja megjegyzéseit az alábbiakban elmondani.

I.

Az 1606-ik évi bécsi békekötés, mely az 1606-ki koronázás előtti I-ső t. cz.-be is befoglaltatott, biztositotta Magyarország protestánsainak a teljes vallás szabadságot. Ezt ismételte az 1647-ik évi 5-ik t. cz.-be foglalt linczi békekötés. Ugyanazon 1647-ik évi országgyűlésen még több vallásügyi törvény is alkottatott, melyek közül a 11 és 12-ik törvényczikkek a protestánsok egyházi adóztatására vonatkozó legrégibb országos törvényeink.

A 11-ik t. cz. így szól: De solutionibus: prout Evangelici status catholicis plebanis, ita et status catholici Evangelicis Ministris ad nullas solutiones pendendas sint obligati.“ E törvény, mint látható, az országgyűlésen képviselt rendek (status) viszonyait szabályozza.

A nem kiváltságos nép (misera plebs) egyházi adóztatásait a 12-ik t. cz. rendezi. Ebben is a 11-ik cikk elve állapittatik meg általános szabályul és csak kivételes s úgy látszik átmeneti intézkedés e törvényben az, hogy az oly községekben, a melyekben a szegény nép járulmányain kívül a

*) E cikk az e tárgyat is felölelő püspöki és főgondnoki közös conferenzia megtartása előtt iratott s a jelzett conferenziára fel is vitetett; de miután a testvér ágostai egyház küldöttei által készített ily tartalmu felirat, e kérdést lehetőleg kimerítette: erről, ennek létezéséről említés sem tétetett.

plebánusnak egyáltalában semmi más jövedelme nem volt, a mennyiben e járulmányokat 1647-ig a protestáns községi lakosok is fizették, a jó békesség okáért azokat továbbra is fizetni köteleztettek; a község kath. és prot. lakosainak ezen járulmányai azonban. a községi bírák kezeihez fizettettek s ezek a begyült összeget két egyenlő részre osztván, felét a helybeli plebánusnak, felét pedig a helybeli, vagy ha helyben prot. anyaegyház nem volt, az illető anyaegyházi prot. lelkésznek kiadni tartoztak. A stola mindegyik felekezet lelkészét minden esetben csak saját hívei után illette.

A rendi állás ezen kivételes megkülönböztetését is eljuttatta az 1681. 26. t. cz. a mennyiben 20-ik §-ában egész általánosságban azt rendeli: „Interea vero nec Catholici Ministris Augustanae et Helvéticae Confessionis addictis, nec vero horum sequaces plebanis Catholicis, ad mentem articuli 11. anni 1647. solvere obligentur.“

Az ezen időtől fogva mind dühösebbé vált vallásüldözés korszakában azonban, protestáns eleink a kath. egyház javára, a fentebb idézett törvényekkel ellentétes fejedelmi rendeletek alapján, nem csak egyházi tizedet fizetni, hanem lecticale név alatt különböző praestatiókat, továbbá stolafizetést és bizonyos alkalmakhoz vagy functiókhoz kötött egyéb adózasokat teljesíteni, egyházi épületek emelése és javításakor különféle terheket viselni köteleztettek.

E terhek nagy részét ugyan már II. József császár levette a hazai protestánsok vállairól, egyházunk sérelmeinek gyökeresebb orvoslását azonban csak az 1790/1. 26. t. cz. eszközölte.

Ezen reánk protestánsokra nézve annyira fontos t. cz. bevezetésében kimondatik, hogy az egész vallási ügy az 1608 és 1647-ik évi törvényekben, különösen a mondott évek országgyűlési végzéseibe inarticulált bécsi és linzi békekötésekben szabályozott állapotába állittatik vissza s az említett törvények ezuttal mintegy megújittatnak.

A 2-ik § azon szabályt állítja fel, hogy a kath. községek (communitas) protestáns, és viszont protestáns községek kath. templomok, paplakok, iskolák építéséhez vagy dotatójához költséggel, kézi és szekeres munkával járulni semmi szin alatt nem kötelezhetők.

Legfontosabb azonban tárgyunk szempontjából az adózás egész kérdését felölelő 6-ik §. melynek ide vonatkozó rendelete a következő: „Solutio stolae aut lecticalis, hactenus per Evangelicos parochis catholicis et ludimagistris, aut aliis ecclesiae servitoribus seu in aere parato, seu in naturalibus praestita in posterum ex integro cesset, et a trimetri publicationis articulo praesentis diaetae computando, nusquam amplius exigi valeat, nisi Evangelici operadictorum parochorum sponte usi fuerint, quo casu pro illis actibus stolam cum catholicis aequalem deponere tenebuntur. Occasione autem erectionis aut reparationis templorum, parochiarum aut scholarum, nec Catholica plebs Evangelicis, nec Evangelica plebs Catholicis manuales aut currules operas dare obligetur, eatenusque initi contractus pro cassatis habeantur.“

Az 1791. 26. t. cz. idézett pontjai tehát örökre felmentik a protestánsokat: 1) a kath. egyházi épületek emelése vagy javítása körüli minden teherviseléstől; a törvény felmentő határozatával ellenkező bármilyen szerződés semmis; 2) a kath. egyház szolgálói részére való minden stolafizetéstől; a mely protestáns azonban önkényt igénybe veszi a kath. pap

szolgálatait, a katolikus hívekével egyenlő stólat fizet; 3) a lecticale fizetésétől, a hol azt 1791 előtt a kath. pap részére protestánsok is fizetni köteleztettek.

Kérdés már most: tartoztak-e még ezen törvény életbelépte után is a kath. egyház czéljaira valami czim alatt adózni a hazai protestánsok? vagy megszűnt-e 1791. előtt per abusum divatozott, minden bármilyen néven nevezendő ilyen czélú terhelhetősök?

Némelyek, mint Zábrák Dénes német-sz.-mihályi ev. lelkész a „Protestáns Egyházi és iskolai lap“ mult évi 28-ik számában, azon aggodalmuknak adnak kifejezést, hogy az 1791. 26. t. cz., midőn a solutio stolae et lecticalis-t megszüntette, talán csak a kath. lelkésznek külön functióért járó palástdíjat és a lélekpénz vagy egyházi személyadó értelmében veendő ágy- vagy párbért törölte el, de nem zárta ki a prot. ház- vagy telekbirtokosok által, kath. egyházi és iskolai szükségekre fizetett valamely külön birtokadónak fenmaradhatását.

Ezen aggodalom azonban nincsen indokolva. Az 1790/1. 26. t. cz. az egyházi tized kivételével mindazon terheket megszüntette, melyeket a protestánsok a róm. kath. egyház érdekében korábban viselni kényszerültek.

Már maga a törvény fentebb említett intentioja is, a mint az a t. cz. bevezetésében világosan kifejeztetik, kétségtelenül erre mutat.

De ezt bizonyítja továbbá a törvénynek az országgyűlési róm. kath. rendek által készített tervezete is, melynek 12-ik pontjában kimondatván a protestánsok által kath. felekezeti célokra teljesített adózasoknak megszüntetése, egyedül a királyi tizedre és más földesuri jogokra nézve, melyek több helyen a kath. lelkészeket illették, tétetett kivétel. Maga a róm. kath. klérus sem tett ama nevezetes törvényczikk alkotását megelőzőt hosszas tárgyalások folyamában, semmi kísérletet a protestánsok valamely más ilyen czélú adózasának fenntartására.

A „lecticale“ szónak a mult század végén elfogadott értelme is a fentebbi állítás helyessége mellett tanuskodik. Ugyanis a „párbér“, „ágybér“ s ennek latin fordítása a „lectica“, „lecticálé“ a magyar kath. egyházi életben általában minden állandó vagy rendes egyházi adót jelentett; — nevé pedig onnan vette, hogy fizetése a családalapítással kezdődött. Ellentétei a „collectura“ vagy „coleda“, azaz önkénytes adományokból begyült jövedelem, és a stola vagyis a különböző egyházi szolgálatokért járó alkalmi fizetés. (L. Timon Ákos „A párbér a kath. egyházjogban“ cz. ért. „Magyar Igazságügy“ 1882.) Midőn tehát a törvény mind az egyház épületek emelése és javításának, mind az egyházak és iskolák dotatiojának terhét, mind a lecticalét, mind a stólat megszüntette: csakugyan tény, hogy semmi néven nevezendő kath. egyházi czélú adóaszt nem hagyott fenn a protestánsok vállain, az egyházi tizedet kivéve.

Hogy 1791. után a protestánsoknak egyéb ilyenmő adója, a tizeden kívül törvény szerint csakugyan fenn nem maradt, arról az 1832/3-ki országgyűlésnek egy érdekes jelenete is kétséget kizáró módon tanuskodik. Ugyanis 1834 augusztus 25-én a Karok és Rendek táblájának kerületi ülésében, Prónay János nógrádmegyei követ, hivatkozással azon régi törvényeinkre, melyek szerint az oroszok és oláhok nem tartoztak tizedet fizetni a kath. papságnak, indítványozta, hogy a protestánsok is mentessenek fel az egyházi

tized fizetésétől, a mit aztán a tábla 27 szavazattal 19 szavazat ellenében csakugyan el is határozott.

Ha az 179°/₁. évi törvény a protestánsoknak kath. egyházi czélokra való valamely más adózását is fennhagyta volna, kétséget nem szenved, hogy mind az indítvány, mind pedig a határozat sokkal inkább ez ellen fordul vala, mint a régi, a magyarországi reformationál több mint 500 esztendővel idősebb egyházi tized ellen. Ugyde az 1834-ki országos rendek, katolikusok és protestánsok, semmit sem tudnak vala arról, hogy a hazai protestánsok az egyházi tizeden kívül egyéb kath. egyházi adóval is terheltethetnének.

Felette érdekes, már csak a korok és szereplők összehasonlítása szempontjából is, a tized kérdésének amaz említett 1834-dik évi országgyűlési tárgyalása.

Prónay indítványának buzgó pártolója s a kedvező határozat hozatalának bizonyára egyik leghatalmasabb eszközlője maga Deák Ferencz volt. Beszédében Frimm János egri főkapitányi követtel szemben, „megmutogatta, hogy törvényeink nem ideiglenesen, nem is csak az akként lett meghivatás okánál fogva vették ki dözma alól az oroszokat és oláhokat, hanem ezen szabadságuk több törvények, névszerint az 1500. 4., 1569. 28., 1574. 4 cikkelyek által megerősített s az utolsóban a felmentés oka is hozzá tétetett im e szavakban: „postquam eas (t. i. decimas) ipsi suae religionis episcopis et sacerdotibus dare soleant“, vagyis mivel papjait magok tartják és fizetik. Egyébiránt, ha meggondolja a szónok, hogy 1495-ben, mely Magyarországnak bizonytal nem fényepochája, melyben a miveltség nem állott szerfelett magas fokon, mert vannak adataink, hogy országzászlósaai azon időben irni nem tudtak, mégis igazságosnak látták őseink, hogy a magok papjait, azt az oly gazdagon dotált papságot más vallás tagjai ne fizessék: pirulnia kellene, ha mi 1834-ben nem fognánk legszentebb kötelességünknek tartani, hogy protestáns atyánkfiait felmentsük azon nyomasztó súlyú igazságtalanság alól, melynél érzékenyebben alig fáj valami, t. i. hogy más vallásuak hatalmas papjait, kiknek szolgálatjával nem élnek, véres verejtékü szerzeményükből tartani köteleztetnek.“ (Deák F. beszédei 83. l.)

Horváth Mihály nagyhirü történet írónk pedig következőleg ir a szóban lévő országgyűlési tárgyalás és annak eredménye felől:

„Általánosabb pártolásra talált (a városok tizedmentessége iránti indítványnál) a protestánsok felmentése az egyházi tized alól. Az ok ugyanis, mely miatt még nem látszék lehetőnek a dözma általános eltörlése, abban feküdt, hogy az a papság tartására van rendelve, mire jelenleg más alapot nem lehetne kimutatni, Ezen okból pedig teljes következetességgel folyt ama tétel is: hogy tehát azon felekezet, mely a maga egyházi embereit sajátjából tartja, más különböző egyház embereinek tartásától kiméltessék meg. És valóban is ezen ok szolgált indokául azon törvényeinknek, melyek az ó-hitü „schismatikusokat“ a dözma alól felszabadították, valamint az 1791-ki 26-ik cikkelynek is, mely a protestánsokat a kath. papoknak fizetendő stolától és lecticától mentekké tette. Nem lehetett tehát e szempontból bármelyszines okot is felhozni, mely a dözma nagyobb terhének a protestánsok vállain tovább is meghagyását igazolhatná. Előre is látható volt azonban hogy a főrendi tábla, melynél körülbelül 30 főpap és több oly családok tagja ült, melyek a tizedjogot kir. adományképen bírták, a törvényjavaslatban nem

fog megegyezni; mi valóban ugy is történt.“ (Huszonöt év Magyarország történelméből I. köt. 414—415 l.)

Valjon mit szólnak Deák Ferencz felfogásához és érveihez azon szabadelvü államférfiak, a kik birtokukban tartják Deák Ferencz örökségét? És valjon mit mondanak a katolikus püspök Horváth Mihálynak ítéletéhez, s a többségében kath. alsótábla határozatához protestáns kormányférfiaink?

Mit szólnak? Felesleges kérdés. Hiszen megfelelték ök már erre bőven azon rendeleteikkel, melyekkel az egyházi tizednek országos megszüntetése után, új életre galvanizálni igyekezzenek a protestánsoknak kath. egyházi építkezések érdekében való adózását s a lecticalét, melyek alól a protestánsokat az 179°/₁. 26. t. cz. örökre felmentette.

Vegyük most már ezen rendeleteket szemügyre.

(Foly. köv.)

L.

A debreczeni Graduálok.

3-dik közlemény.

Miután az 505. könyvtári számú Graduál az első tót ref. énekes könyv szerzője Spáczay Andrással került a főiskola könyvtárába, legyen szabad azt Spáczay-Graduálnak neveznem, könnyebb megkülönböztetés végett. — Most következik az R. 507. könyvtári számú, melyet megbélye-i-graduálnak nevezek el, minthogy azon egyházé volt.

Bélye fekszik Baranyamegyében, a bács-baranyai ref. egyházmegye kebelében (u. p. Eszék).

E könyvről emlékezett néhai Polgár Mihály volt kecskeméti pap s dunamelléki püspök, ugyanazon egyházkerület 1842. évi Almanakjában e szavakkal: „1644-ben lelkipásztor volt itt Angyalosi nevü, ki Dávid zsoltárait s más énekeket leirogatván, a templomban olvasgatta s énekelgette, mely kézirat, a debreczeni ref. főiskola könyvtárában maig is meg van.“

Az egyház anyakönyvének hátulján 1771. aug. 13. ilyen feljegyzés olvasható:

„A XVII. Seculumban ezen Bellei Helységben kétféle vallásu Emberek laktanak, tudni illik Tótok és Reformátusok. A Tótoknak volt-e Oratoriumok vagy nem, arra ezen mostani időben élt öreg Emberek nem emlékezhetnek; de hogy a Reformátusoknak bört-hajtásra épült dicsősséges Templomuk lett légyen, arról jól emlékeznek; nevezetesen öreg Pete János 98, Tapaszi János 96 Esztend. kik is ugyan abban a templomban az akkori T. Predikátor Vég Veresmarti Páll uram által számláltattak be a szent Keresztség által a Krisztus zászlója alá. — Ezen feljebb specificált két Embereink boldog emlékezetü atyáiktól sokszor hallották, hogy 1644-dik esztendőben Angyalosi uram volt ezen Ekk. T. Prédikátora, ki is még akkor nem lévén avagy csak olyan bő mértékben Országunkban typographia, egész Sz. Dávid soltárait, sőt mindazokat a régi Istenes Énekeket, a melyekkel mostan állunk, jó író lévén, maga tulajdon kezeivel leirván, olvasgatta és énekelgette a Templomban szorgalmatosan, mely irási ezen T. Prédikátor urnak, még mostan is kezünknel vannak, ki is nagy hasznosan tanított ezen Sz. Ekkban 50. Esztendőig.“

Hogy miként került a főiskola könyvtárába a könyv, arról semmi jegyzet vagy emlékezet nincsen. Világos, hogy 1771-ben még Bélyén volt. Polgár Mihály 1795-től 1808-ig tartózkodott Debreczenben s már ott találta.

Hogy e könyv csakugyan nevezett egyházé volt s Angyalosi által iratott, kétségtelenül bizonyítják a mindjárt következő bejegyzések.

Czimlapja nincs, áll mindössze 508. lapból, ez utolsó lapon következő jegyzés olvasható: „1648. Ex (elszakadozott a lap széle) Belljeiensium (még egy olvashatlan név, talán Frantz).

A 24. lapon a karácsoni benedictiók után ez van írva: „finita 14. Juny 1642.“ — A 2. szám mellett a lapkilyukadt s a vigyázatlan (és a régi könyvek kötéséhez épen nem értő) könyvkötő, a lyukat erős diós-győri papírral úgy ragasztotta be, hogy a folt a 2. számot is elfedé. — Nagy vigyázattal felét lefejtém a papir foltnak s tisztán olvasható lón a 2. szám, s hogy még szembetűnőbb legyen, sajátkezűleg kifeketittem. Az elveszett előrész, e 24. lappal együtt tehát 1642-ben iratott.

A 71. üres lapon, igen elfakult tentával, sokkal későbbi irással a Sz. Molnár A. fordítása szerinti 60-dik zsoltár 7-dik verse: „Légy minékünk segítségül“ olvasható.

A 175. lapon, a „Kyrie puerorum“ vége után e szavak olvashatók: „Finis per me Demine Angyalosi mria 1643.“

Egy év alatt tehát 150 lapot irt, a mi — tekintve a vonalozást, kótázást, nagyszerűen cifrázott s festett nagy számú initálékat, gót-alaku betűket — nem kevésnek, sőt elégnék mondható. Nehány levél ez évből el is vészett.

A 218. lapon a „Passio“ második részének vége után ismét ez olvasható: „Laus Creatori Cuius auxilio perfecti. A. D. 1644.“

Ez évről van 43 lap, hihető hogy több is volt, de elveszett, a passió is jól a közepe táján kezdődik.

A 244. lapon újra le van írva a Kyrie puerorum, mely fentebb a 174. lapon kezdődik, — innét ismét több levélnek kell hiányozni, mert a 245. lapon a 2-dik zsoltár 2-dik verse: „Az országbeli királyok feltámadtanak“ kezdődik.

A 276. lapon a 17. zsoltár után ismét egy jegyzés: „An: Do: 1653.“

A többi lapok is hihetőleg ez évben irattak, mert a festék, papír, kézvonás egy és ugyanaz.

Ezekből következtetve már, készült e könyv 11 év alatt.

A 173. lapon érdekes jegyzések olvashatók:

1. Mikoran Berta János Sullyos betegségben volna Testamentumot tett és a Csákfalvára menő utnak jobb kéz felől való három hold földét, hatta az ecclesia számára, mivel egyéb jószágával kedves szeretett Istenének és az embereknek . . . . .

2. Ugy megboldogult Angyal András azon Csákfalvára menő utnak bal felől való földéből, a kender földek felől másfél holdat az ecclesia számára hatta, mellyekről az akkori élő Esküttek bizonyosságok voltak és a közrendek is. Testis Paulus Veres (a többi levágva) t. t. Praedicans.

3. Nagy Miklós uram földjei között Szeget Falun a Szerecsi felől, az utra dülő félön egy hold földet ajándékozott a Pogány Török a Praedikátor számára, hogy akár maga

szántassa meg, akár másnak adja bérből, szabad legyen vele és senki tőle el ne véhesse. A. D. 1644.

(Érdekesek az ily régi bejegyzések, lám Tóth Ferencz szerint (Prot. eccl. hist. 382. l.) Kanizsai Pálfi János püspök és kiskomáromi pap, 1624-ben kötelességévé teszi az ottani egyháznak, hogy „estve könyörgéseken a gyertyát a gyertyatartókban a predikáló székben szép módjával tegye fel“ s a nagy-dobszai Graduálban (ismertetem Prot. egyh. isk. l. 1881. e. f. 3. 4. 5. sz.) még 1752-ről fel van jegyezve: „A Gyertya tartók meg vagynak.“)

E három jegyzés, az egyház 1820. évi jegyzőkönyvében hiteles másolatban olvasható.

(Folyt. köv.)

Legujabb vasárnapügyi mozgalom.

Mult évi december 25-én alakult meg Heilbronn városában, Würtenbergben több mint 70 taggal a „Vasárnapot védő egyesület“ s megválasztá 7 tagu igazgató bizottságát.

Meghozattam magamnak az alapszabályokat, melyeket imitt közlök:

„Kiindulva annak megfontolásából, hogy a vasárnap méltó megünneplése a vallás és a humanitas, a keresztyéni kötelesség és emberi jog, a nép anyagi és szellemi jólétének követelménye;

hogy ezen ünneplés áldása, a munka tulhajtása és az élvezetvágy elhatalmazása folytán, sokféleképp megkárosul és megsemmisül;

hogy minden keresztyénnek és emberbarátnak kötelessége önnön és mások javára, a vasárnap méltó megünneplésén közremunkálni;

Heilbronn városában „Vasárnapot védő egyesület“ alakult meg a következő alapszabályok mellett:

I. Az egyesület önkéntes, társas működése útján, részint tagjainak példája, részint élőszóval és írásban adandó tanítása által, czélozza a vasárnap méltó megünneplésének előmozdítását és hatóságok s magánosoknál közbenjárás által a vasárnap megünneplésének akadályait elhárítani.

II. Tagja az egyesületnek mindenki, ki belépését kijelenti és legkevesebb 20 fillér évi díjt fizet.

III. A tagok erejükhöz képest kötelezik magukat:

1) hogy önmaguk és családjuk a vasárnapot, mint a nyugalom, a testi és lelki üdülés és épülés napját, fogják megünnepelni;

2) hogy embertársaiknak ily ünnepléshez való jogukat tisztelni, óvni és előmozdítani fogják;

3) hogy ily elvek minél nagyobb körben terjesztésére és közelismerésére fognak törekedni.

IV. Az egyesület közegeit képezik:

1) a választmány,

2) a közgyűlés.

A választmány, melynek kötelessége az egyesület képviselése és üzleti vezetése, tiz tagból áll. — Az elnököt és 6 tagot egyszerű szavazattöbbséggel 2 évre megválasztja a közgyűlés. E 7 tagnak jogában áll a választmányt a maximális 10 számgig kiegészíteni.

Közgyűlés évenként legkevesebb egyszer tartandó.

V. Az egylet egyelőre Heilbronn és vidéke helyi egylete, melynek központja Heilbronn. Azonban törekedni fog, hogy az egylet Württemberg más pontjaira is kiterjesztessék, vagy hogy azokon rokon egyletek alakuljanak, melyekkel szerves összeköttetésbe lépni igyekvendik.

Hasonló czélok felé törekvő külföldi egyletekkel összeköttetésbe lépnd, a mennyiben oly czélok tüzetnek ki, melyeknek eléréséhez nagyobb szövetkezetek együtt működése kívánatos leend.

Mint közelebbi feladatát, következő programot állított fel az egylet:

1. Lehető korlátozása a vasuti teherszállításnak, a darabok ki- és berakásának, vasárnapi és ünnepnapokon Württemberg összes állomásain. Ennek szorgalmazása a stuttgarti vasuti igazgatóságnál. — 2. Postaügy: a) korlátozása a levélexpedícióknak vasárnap reggeli 8—9-ig és esti 4—5¹/₂ óráig, b) a levélkihordás és csomagátadás csupán e g y s z e r i, reggeli szolgálatra szorítása, c) expresse levelek és expresse küldemények kiszolgáltatásának fentartása, d) a levélgyűjtő szekrények kiürítésének korlátozása vasárnapon, megjelölésével a kiürítési időnek. — 3. a) zárvaratása a boltoknak és raktáraknak a vasárnapi reggeli istentisztelet kezdetétől egész napon át, b) felkérése a heilbronni kereskedelmi egyletnek a boltok és raktárak zárlatának érdekében rendezendő agitációra nézve. — 4. Felkérése a nagykereskedőknek, irodáiknak mondott napokon reggeli 9 órától, esetleg a délutáni istentisztelet kezdetétől a nap hátralevő részére. — 5. A szállítási időnek vasárnapról szombatára áttétele, az egyes iparosok részéről és agitáció az iparegylet segítségével. — 6. Személyes agitációja a tagoknak a gyárosok ellen a vasárnapi munka beállítása végett. — 7. Szervezése egy félórás ifjúsági istentiszteletnek, kapcsolatban a felnőttek oktatásával. — 8. Folyamodás a rendőrséghez a vasárnap délelőtti májusi mulatságok ellen az erdőben. — 9. Bérfizetés szombat helyett szerdán. — 10. Agitáció a rendőrségi óra újra behozatala tárgyában.

Szolgáljon a fentebbi közlemény viszonyainkhoz idomitandó mintául azok számára, kik a vasárnapügy társadalmi uton rendezése tárgyában óhajtják a tájékoztatást.

Láng Adolf.

Könyvismertetés.

„Christologie des alten Testamentes, oder Auslegung der wichtigsten messianischen Weissagungen von Eduard Böhl. Wien. 1882. W. Braumüller. VIII. + 332.“ Ára 3 forint.

(Folytatás.)

Kimagasló üdvigéret e korszakból a II. Sam. 7: 12—16, hol Nátán próféta által azt igéri meg Jehova Dávidnak, hogy az ő magva, mely az ő ágyékából származik, templomot fog építeni Jehova nevének, ki megerősíti az ő országát mindörökké és vele atya és fiu közötti viszonyban fog állani. — Ez ígéret Salamonra vonatkozik legközelebb, azonban valódi beteljesedése ez ígéretnek azon dávidi sarjadékban történt, a ki az Istennek a legpompásabb templomot építette, a keresztyén anyaszentegyházat, s a ki Istennel a legszorosabb fiúsági viszonyban volt, t. i. a Dávid családjából származott názareti Jézusban.

Dávid e magasztos ígéret vétele után Salamonra függeszti a maga látnoki tekintetét, mint a ki az üdvigéret tárgya s örököse lesz ő utána. A Salamonra vonatkozó zsolttárok közül első a 8-dik zsoltár. Szerző szerint e zsolttárban a kisedek és csecsszópók alatt Dávid első sorban Salamont és azokat érti, kik Salamon hivei lesznek a kigyó magva elleni küzdelemben. Mert ezen mondatnak: „a kicsinyek szája által erősítetted meg a te hatalmat” stb. (3. v.) csak az lehet az értelme, hogy a megígért fiúnak, Salomonnak születése és életben léte erősség és kezesség a felől, hogy Jehova az ő ellenségeit a kigyónak magvát semmivé fogja tenni. A 6-dik vers pedig úgy tekinthető, mint Krisztus szolgálai formába öltöztetéséről, megaláztatásáról, de egyszersmind felmagasztaltatásáról is szóló próféta.

A 45-dik zsoltár, mely Salomonnak egyiptomi királyleánnyal való házasságára irt epithalamion, próféta Krisztusnak a pogányokra is kiterjedő idvezítő szeretetéről; a 72-dik, melynek felirata a Cislómóh is azt bizonyítja, hogy Salamonra iratott, közvetlenül Salamon, közvetve azonban a Messiás uralkodását írja le.

A 110-dik zsoltár szintén Salamonra vonatkozik; iratott e zsoltár Dávid életének vége felé, midőn Adonija, Dávid legidősb fia trónkövetelőképen lép fel Salamon ellen. Dávid tehát e zsolttárban azon reményét fejezi ki, hogy Salamon elvégre is győzedelmeskedni fog, erre vonatkozik az 1-ső vers. Jehova az ő jobbára ülteti Salamont, azaz, királylyá teszi őt Izraelben, ellenségeit pedig lábai alá veti, úgy hogy Salamou teljes hatalommal fog uralkodni Sionban. Nagy számu erős nép lesz körülte. Sőt Jehova még azért is vigasztalást nyújt Salomonnak, hogy a törvényes főpap Abjathár Adónijához pártolván, országa főpap nélkül maradt, nevezetesen biztosítja őt, hogy ő maga lesz pap is, még pedig Melkhisédek rendi szerint, azaz egyszersmind király és pap is lesz, mint volt Melkhisédek. — A zsoltár végén 5—7. versekből azonban kitűnik az, hogy Salamon még mindig veszélyben van, ellenségeitől környezve, mert e versek szerint ez ellenségek csak ezután fognak megsemmisíteni. Addig pedig Salomonnak a városon kívül kell tartózkodnia, mintegy megalázva lennie, a mit Dávid ezzel fejez ki: „patakából iszik az uton.” E zsolttárban is tehát ha közvetlenül Salamonra is: mindazáltal közvetve Krisztusra tekint Dávid, mint a ki szintén szenvedések után emelkedett fel, lett pap és király s ült a Jehova jobbára.

A 41-dik zsoltár, különösen a 10-dik versben, Krisztus elárultatását jövendőli, a minthogy e helyet Krisztus is Jan. 13: 18-ban magára vonatkoztatja. Történelmi vonatkozása e zsolttárnak különben Joáb-ra, a Dávid hadvezérére van, mint a ki a Salamon-Adónija-féle pártviszályban az Adónija pártjára állott, s így árulójávé lett az Isten által rendelt királynak.

Dávid utolsó beszédében II. Sam. 23: 1—7-ben rövid összefoglalatja olvasható az ő váradalmainak, reményeinek, melyek közelebb Salamonban teljesedtek be: azonban a kiből Dávid mégis Krisztus eljövetele felőli kezet lát.

Mint láthatni különösen e harmadik korszakbeli prófétiák magyarázatából: szerző határozottan azon meggyőződésben van, hogy az ő-szövetségi üdvjövendölések, ha történelmi viszonyokból kifolyók is: mindazáltal egyenesen Krisztusra céloznak. — Legtöbbször azt is kifejezi, hogy Dávid öntudatosan nem másról, mint Krisztusról prófétál. E

nézetéhez egészen hű marad a negyedik korszakbeli messi-
atikus jövendölések magyarázatában is, hol a *κατ' ἐσχάτην* pró-
fétai jövendölésekkel foglalkozik.

A prófétai üdvjövendöléseket három csoportba osztá-
lyozza. Első csoportot képezik azon profétiák, melyekben az
idvezítő személyisége, mint Dávid fia lép különösen előtérbe.
Második csoportba tartoznak azon jövendölések, melyek a
messiás országával foglalkoznak, a dávidi birodalom újra
fölépítését jövendölik. A harmadik csoportba tartozó jöven-
dölések végre Jehovának tulajdonítják a megváltás és idve-
zítés munkáját. Igen érdekes és tanulságos volna e profétiák
magyarázatait ha csak röviden is, mind bemutatni: azonban
talán tulságosan is igénybe vettem már a t. olvasók figyel-
mét, s nem terjeszkedhetem ki a prófétai korszak üdvjövén-
döléseire oly szélesen, mint az eddigiekkel tettem. Különben
is végeredményileg csaknem mindenik üdvjövendölésből
ugyanazon egy váradalom tűnik ki, t. i. hogy Jehova elküldi
Dávid magvát, ki isteni erővel felruházva újra felépítendi
Dávid országát, s azon igazsággal és békében fog uralkodni.
Legérdekesebb volna e korszak rajzából szerző exegetikai
eljárását mutatni be: erre nézve azonban elégnek látom, ha
egy messiatikus profétia exegesisét adom mintegy mutatóvá-
nyul, melyből a többire is könnyen következtethet a szives
olvasó.

Mutatványul felveszem Ezs. 7-dik fejezetének magya-
rázatát: minthogy ennek értelmezésében található talán
legtöbb eltérés az írásmagyarázatok között; és minthogy az
ezen fejezetben említett Immanuel titokteljes személyi-
sége, nem kevés érdekléssel bírhat a szentírással buzgón fog-
lalkozók előtt, s azt hiszem nem lesz érdektelen, ha szer-
zőnk véleményét e tekintetben megismerjük.

Az Ezsaiás profétiájának 7-dik fejezetében a próféta
az olvasókat mintegy a hadi zaj közepébe helyezi át. — A
syrus-efraimita háboru ugyanis kitört, melynek célja Juda
ellen irányult, s az egyesült seregek királyai Réczin, Syrus
és Peka efraimita király Jeruzsálem ellen indultak hadra.
Akhaz, Juda királya, ki II. Kron. 28: 1 szerint Izrael kirá-
lyainak példáját követve Baal szobrokat imádott: lelkiismer-
ete által háborgattatva nem sok segítségre tarthatott
számot Jehova részéről. — Mindazáltal Ezsaiás, Jehova
parancsából, fiával Sear Jásubbal felkeresi őt, ki Jeruzsálem
északi részén egy forrás elzárásával volt elfoglalva. —
Ezsaiás megbiztatja Akhazt, hogy Jeruzsálem ezuttal még
nem fog elpusztulni.

A király hitelenséggel fogadja a próféta biztató sza-
vait s így a hitelenség Akházban azon bűn, mely az isteni
ígérettel szembeszállva, Akház mint a kigyó magvát tün-
teti föl. A király nem kér jelt, jóllehet a próféta még arra is
felszólította, — tehát Jehova, minthogy a király hitetlen-
sége az oka a jeltől való vonakodásának: maga fog
adni jelt kéretlenül is. — E jel egy Immanuelnek nevezendő
gyermek születése. (Ezs. 7: 13–16.) Azon nő, kitől Imma-
nuel születni fog ha'almáh-nak nevezetik. — Azon
körülmény, hogy az almáh szó artikulusal van ellátva,
arra mutat, hogy az a nő, kiről itt szó van, egy meghatáro-
zott, a próféta szemei előtt álló nő. — Szerző az almáh t
így fordítja: Jungfrau = szűz, s hogy csakugyan szűzet
jelent az almáh, azt bizonyítja a következőkkel: 1) Almáh

a héber nyelv használat szerint férjetlen nőt jelent. A régibb
magyarázók egyhangulag 'á l a m = elrejtett igétől szár-
maztatják s Hieronymus az almáh „virgo abscondita et
secreta“ kifejezéssel adja vissza, s azt állítja, hogy almáh
a phoeníciai nyelven is szűzet jelent. A l m a h hétszer fordul
elő az ó-szövetségben s mindenütt szűzet jelent. Így I. Móz.
24: 43-ban, hol Eliezer így szól: „Ha egy almáh ki jő me-
riteni“ stb. E mondat Rebekára czéloz, ki a 14. és 16. ver-
sekben betuláh-nak neveztetett. Péld. 30: 19-ben
szintén csak férjetlen nőről állhat e szó. Továbbá: II. Móz.
2: 8; Zsolt. 68: 26; Ének. én. 1: 3; 6: 8; szerző szerint az
almáh választékosabb kifejezés, a betulah pedig közönsé-
gesebb, épen mint ma a „kisasszony“ és a „leány.“ — 2) Az
összefüggés is követeli, hogy az almáh szűznek fordít-
tassék, mert itt a jel bizonyára csodás esemény bekövetke-
zésében áll: ugye de mi csodálandó volna abban, ha egy már
férjes nő szülne gyermeket?! — 3) Az exegetikai hagyomá-
ny is szerző mellett szól. Már a LXX. *παρθένος*-szal for-
ditja e szót, Máté evangyeliomának első fejezete is így
értelmezi, midőn az Immanuelre vonatkozó profétiát, mint
Jézus csodás születésének megjövendölését tekinti. A Pesitó
és Hieronymus szintén szűznek fordítják az almáh t.

(Vége köv.)

A XVI-ik században tartott magyar református zsinatok végzései.
Összeszedte, a latin szövegeket magyarra fordította és
tájékoztató jegyzetekkel kísérte Kiss Áron porcsalmi
lelkész és szatmári esperes. Budapest, 1881. 8. r. 735 l.

Különös tünemény, hogy az ágostai hitvallásu evange-
likus testvérek, minden egylet segélye nélkül, az egyház-
történelmi emlékek kiadásában jóval megelőzték és tulszár-
nyalták a reformátusokat! A fáradhatatlan történetbuvár, a
derék Fabó András négy nagy kötetet bocsátott ki, melyek-
ben forrásszerű dolgozatokat adott ki; a reformátusok
ezekkel szemben csak egy kötetet mutathatnak fel, a tiszán-
inneri egyházkerület rendeletére kiadott sárospataki kollé-
gium történetét Szombati Jánostól. Most üdvözölhetjük csak
a 2-dik kötetet Kiss Árontól, mely azonban sok tekintetben
fontosabb, jelentősebb az eddigieknél; mig ugyanis az eddi-
giek latin nyelven, eredeti alakban hozták újra napfényre a
mult adatait s így csak keveseknek teszik hozzáférhetővé,
használhatóvá a kiadványokat: addig a kezünk alatti gyűj-
temény teljes egészében, tiszta magyar nyelven mutatja fel
és szólaltatja meg a reformáció századát, s mondhatni köz-
kincscsé teszi a holt nyelv miatt, különben kiskörre szorit-
kozó értékes tényeket, így előkészíti és emeli a magyar
nemzeti történetírást egyházunk kebelében; és ez helyes,
nyomatékosabb s kihatásaiban gyümölcsözőbb. — A másik
előny: az előbbi Monumenták a 17. 18. századbeli írók
műveit tartalmazzák, a Kiss Ároné a gyökerekig megy
vissza, a magyar reformáció eredetét, megszilárdulását egy-
koru és hiteles okmányokkal deríti fel, így alapvető mű,
a legérdekesebb, legmesszebb fekvő eseményeket szólal-
tatja meg, mondhatni a magyar reformáció „genesis“ könyve
s így minden eddigi prot. Monumenták koronája. — Vajha
folytatása következne a következő századok hasonló módu
ismertetése tekintetében!

Kiss Áron műve által feltárul előttünk egyháztörténetünk első százada, ebből feldolgozható: mit alkottak őseink testületileg, tehát a reformáció haladása, fejlődése, változása, szilárdulása; a magyar reformáció hittana, vitái, hitvallásai, törvénykezése, szervezetének története, egyházalkotó férfaink tevékenysége, részök és szerepök, multunk és ez által jelenünk megteremtésében.

Szerintem a Lampe által kiadott Debreczeni Ember Pál műve után sorozandó érték és jelentőségben, a kezünk alatti mű. Üdvözlét érte a „gyűjtő, fordító és magyarázó,” nem „hanyatló erő”-re mutató derék lelkész és esperesnek; legyen biztos: az utókor nem fogja oda hányni e dolgozatot „az alap gödrébe;” ime majd 200 éve már, hogy Ember Pál szerzé gyűjteményét, s maig sincs gödörbe vetve, sőt ugyancsak forgattatik s nélküle jelen mű is hézagossá lett volna. Hirdetni fogja századokra terjedőleg e munka is, hogy Erdély, Debreczen, Patak vidéke és Baranya tájéka mellett (a XVI. században még Budapest a török átkos nyomás miatt nagyobb szerepet nem vihetett) Szatmár és egyházköre 300 év után sem szűnt meg egyháztörténetünk jelentékeny tényezője lenni, annyi nagy fontosságú tények alkotása, kiváló férfiak születése után, századunkban is hű a multhoz s Kiss Áronában egyháztörténetünk épületéhez szolgáltatja a nélkülözhetlen drága anyagokat.

Adja e könyv 28 zsinat alkotását, végzéseit, körülményeit, tényezőit és még kettőnek — de a zsinat éve és helye, sem tényezője nem maradt fen — végzéseit a XVI-dik században. Mennyi fordulat! mennyi változás! mennyi esemény! mennyi alkotás összegeztetik itt?! Az öt első zsinat 10 év alatt a reformáció két fő irányának, együttes mederben vezetésének képét tárja fel, vége felé azonban érezhető a két utra térés elkerülhetlen szüksége. A vásárhelyi zsinatban 1559-ben már utat és medert nyit a helvét irány, egy év múlva pedig szembeállítatik élesen, a legelső kálvini hitirat az urvacsoráról, mely első hitvallásunknak tekinthető, létrejő a m. vásárhelyi zsinaton azon értekezlet gyümölcseként, melyet Méliuszsal tartott előzőleg a kálvinizmusra áthajolt Dávid F. — Sajnos, hogy a gondos gyűjtő az 1561-diki kolozsvári zsinatról bővebb adatokat nem nyerhetett, talán örökre elvesztek annak végzései, pedig az elővégzet tana itt hozatott először nyilvános tárgyalás alá. Ettől kezdve, mondható, rohamosan emelkedik a kálvinisták tábora és hévmérője, mely döntő magaslátát a debreczeni hitvallásban (más név alatt is kinyomatott t. i. Egervölgyi hitvallásán) éri el. Ez a leghatalmasabb és terjedelmesebb (83—285. l.) nyilatkozata a magyar kálvinizmusnak és puritanizmusnak, méltán neveztetett még egy század múlva is „Magyarok confessiójának.” Ha a magyar protestánsizmus beltörténetének tanulmányozása hazánkban nagyobb lendületet veend s eljő az idő, de még itt nincs, hogy a magyar theologia tüzetesen vizsgálat, nyomozás alá vétetik, kiderítettén kapcsolatban az egykori reformatori irodalommal: mit honnan vettünk, minő változtatással, mit hagyunk el és mit toldtunk hozzá, mert a két utóbbi is szinte jellemző leend, s mi a mi saját fejlesztésünk: a debreczeni hitvallás leend monumentális és capitalis forrás, megbecsülhetlen adattár, abban benne van az akkori dogmatikánk, exegetikánk; s nem habozom kimondani, a XVI-dik századi magyar kálvinista hittani irodalom leghatalmasabb terméke ez és Szegedi Kis István munkái. Ebből érezhető,

mily nagy nyomósággal bir magyarra áttétele! Mennyire puritán elvű e hitvallás s mily irányzó maradt századig, mutatja, hogy csak egy példát idézzek, az „orgona hangszeréről” (196. l.) szóló cikk, melyről a debreczeni hitvallás azt tanítja „Krisztus eljövén, a régi papsággal és áldozattal együtt megszűnt mint az árnyék a hangszereknek a templomokban való használata”. Pál nem helyesli a néma hangszeresek használatát; nincs orgonákról emlékezet az új testamentomban stb. Gelei Katona István 76 év múlva a Gradual ajánló szózatában hasonló szellemben nyilatkozik: „jobb volna azokat a nagy tömlőjű furujákat és sok süvöltőjű fuvókat, a hol vagynak is, a templomokból kihányani és a kovácsok műhelyébe adni.” Ugyanaz az elv és nézet, mit a debreczeni hitvallás terjesztett! Benne van e hitvallásban az uri imádság és tizparancsolat hittani értelmezése, sőt idézve a héber szöveg is. Általában a szabad szó, a merész szó, más felekezetekkel szemben a megrázásig megdőbent és bámulatot kelt s a mai közönyös, sima, elmosódott és udvarias, de többször nem őszinte nyelvezettel kiáltó ellentétet képez. De nincs tér tovább időzni e fő-fő okmánynál, a magyar zsinatok leghatalmasabb terményénél, melynek árny- és fényoldalai méltók egyképen a tanulmányozásra.

(Vége köv.)

A tiszántuli ref. középiskolai tanáregyesület Évkönyve az 188¹/₂-ik évre. Kiadja a központi bizottság. Negyedik évfolyam. Debreczen 1882. (96 lap).

A tiszántuli ref. tanáregyesület Évkönyvének 3-dik folyamát mutatjuk be olvasóinknak, midőn annak tartalmát bő kivonatban közöljük.

Az Évkönyv tartalma kilencz szakaszban van összefoglalva. Az 1-sőben a tagok névsora közöltetik. E közlemény szerint van az egyesületnek 191 (5 tiszteletbeli, 21 alapító, 165 rendes és pártoló) tagja. Nem lesz felesleges, úgy gondolom — ha a tagok számát a mult évekről is ide igtatom. Számlált, nevezetesen, az egyesület az első (187⁸/₉-ik) évben összesen 109 tagot (3 tiszteletbeli, 5 alapító, 29 pártoló és 72 rendes); a második (187⁹/₃₀-ik) évben 150-et (3 tiszteletbeli, 14 alapító, 44 pártoló és 89 rendes); a harmadik (18⁸⁰/₃₁-ik) évben 174-et, (5 tiszteletbeli, 20 alapító, 44 pártoló és 89 rendes.) Ha e rövid visszatekintést a jelennel összevetjük, az egyesületet, a tagok számát tekintve is, örvendetesen erősülőknek kell mondanunk. Végül e szakaszban találjuk az állandó bizottság tagjainak névsorát is, e szerint az elnökséget Szegedi Sándorra, a jegyzőséget Békési Gyulára, s a pénztárnokságot Osterlamm Ernőre ruházta, az 188¹/₂-dik évre, az egyesület.

Az egylet mult évi — julius havának 8, 9 s 10-ik napján Mező-Turon tartott — gyűléskezésének hű képét találja a t. olvasó az Évkönyv 2-ik szakaszában közlött jegyzőkönyvben. Láthatjuk ennek 2-dik számából, hogy a mezőturi nemeskeblű ref. egyház is belépett az egyesület pártoló tagjai közé. Ily áldozatok tartották fent az idők folyamán ref. egyházunkat és annak iskoláit, ily áldozatok fogják azokat fentartani, erősíteni, ezután is. A multak dicső példái szent örökség gyanánt maradnak át a jelenre hogy fentmaradjanak a jövő számára is! Bizonyosságul hozha-

om fel idevonatközzölőg a jegyzkv. 7-ik számát, hol azon pályadíjról van szó, melyet Mándi Benő vámos-oroszi ref. lelkész, társaival egyetemben, a szatmári ref. egyházmegye nevében, a tanár-egyesületnek még az 1880-ik évben (100 forintban) felajánlott. S az egyesület, ez összevegből tekintettel a pályadíj forrására, a következő pályakérdést tűzte ki: „Vallásosság és prot. érület dolgában mit várhatunk a gymnasiumtól? Miként használhatók fel e célra a gymnasiumi oktatás és fegyelemtartás általában s különösen a vallási tanórák anyaga, tanmenete, tanmódja? Ily kiemelendő tartalmu a jegyzőkönyv 16-ik száma is, hol azon (már 2-dik) pályadíjról tétetik említés, melyet Szatmár-Németi szab. kir. város 200 forintban tűzött ki. (A mint az Évkönyv IX-ik szakaszának a) pontja alatt olvassuk, az idevonatközzölő 3 pályamű közül, jutalmazásra méltónak egy sem találtatott.) A jegyzőkönyv 17-ik száma szintén pályadíjról szól, (mely már a 3-dik), melyet egy magát megnevezni nem akaró tanügybarát 100 frankban tűzött ki. (A reá beadott egy pályamű jutalmat szintén nem nyert.)— E pályadíjak, azonkívül, hogy az azokat felajánlók tanügy iránti szeretete mellett tanuskodnak, bizonyítják azt is, hogy az új egyesület mennyire magára vonta, s méltán is a mivel ref. közönség figyelmét rövid 4 éves élete daczára. — E pályázatok eredménye nem mondható ugyan fényesnek, de egyszersmind azt mutatja, hogy a társulat a pályaművek bírálatában a kellő szigorúsággal járt el.

Mint a 13 és 19-ik jegyzkv. számokból látjuk, intézkedett az egyházkerületi tanári nygdi-, és gyámintézet annyira fontos ügyében is. Nevezetes a jegyzőkönyv 21. sz. is. E szerint az egyesület egy bizottságot küldött ki, mely a középiskolai tankönyveket megbírálván, jelölje ki a használatra célszerűbbeket s egyszersmind készítsen javaslatot arra nézve is, hogy mint lehetne egyöntetűségre jutni a kézi-könyveket használatában s hogy másfelől mint lehetne odatöreke dni, hogy a célznak megfelelő tankönyvek az egyesület tagjai által készítettessenek? A 25—31 és 41—43-ik jegyzőkönyvi pontok Elek Lajos debreczeni tanárnak, a konvent által a zsinat elé terjesztett tanügyi munkálatra vonatkozó észrevételei, indítványai s az ezek hatása alatt létrejött tanúságos eszmecsere s egyesületi határozatokat foglalják tömör rövidségben magukban.

Térjünk át az évkönyv III. szakaszára, mely Szegedi Sándor gyűlést megnyitó elnöki beszédét adja. Egy a tanügy terén gazdag tapasztalatokat szerzett férfi beszéde ez, melyben minden eszme protestáns magaslaton áll, s a nemes egyszerűség és tiszta lelkesültség sajátosságomanczával ékeskedik. Méltán tekinthető e beszéd úgy, mint a prot. tanügy egyik legujabb apologiája. Tarsa meg az Isten a buzgó elnököt, — ki mintilyen lankadást nem ismerő buzgósággal már 4 év óta vezeti az egyesület ügyeit, — még számos éveken át!

A IV-ik szakaszban Gergely Károly egyesületi jegyző csinosan összeállított mult évi jelentése foglaltatik. Sajnos és az egyesületre nagy veszteség, hogy a jelentés a derék jegyző leköszönésével végződik. Azonban úgy tudjuk, hogy a jeles képzettségű tanár nem messze a tanügytől, választá pályáját, s a ref. egyháznak és tanügynek

és épen az egyesületnek ezentul is buzgó és munkás tagja marad.

A következő V-ik szakaszban a pénztárnok évi jelentését találjuk, mely a társulat anyagi állapotára vet világot. Tegyük itt is egy kis összehasonlítást; 1879-ki pénztárnoki számadás szerint 870 frt 55 krja, az 1880-ki szerint pedig 1020 frt 49 krja volt az egyesületnek s most van 1453 frt 85 kr. A gyarapodás és erősbödés itt is örvendetes. — Az értekezések sorát dr. Bihari Péter ily című műve nyitja meg: „Visszapillantás a hazai és külföldi középiskolák mult évi tanügyeire“ az Évkönyv VI-ik szakaszában. (Ily tudományos szemle minden évben olvastatik fel a gyűlésen, mint ezt az 1878-iki gyűlés jegyzőkönyve 15. szak. 3. pontja alatt olvassuk) A tudós értekező a német, francia és angol köziskolák tárgyalása után, áttért hazánk középiskolai ügyeire; kimutatja többek közt, hogy „a meghozandó középiskolai törvényeknek respectussal kell lenni a prot. autonómiaira, mely, még ha, — mint mondják rögeszme volna is, 3 millió állampolgár rögeszmeje, a mit józan politikának respectálni kell!“ Szerző rendezést kíván prot. közép iskoláink körül, mely lehetővé tegye az összhangzó működést s együttes haladást, a nélkül, hogy a felekezeti jelleget, sőt az egyes intézetek individualitását fel kellene áldozni! stb. Átalában az egész értekezés széles tudományos — látkört, mélyen a dolgok magvába pillantó elmét s a tanügy iránt lángoló lelkesültséget árul el minden pontjában.

Még az 1878-iki gyűlés, jegyzőkönyvének 15 száma I-ső pontjában kimondta az egyesület, hogy minden évi gyűlés tárgysorozata felveszi azon város prot. iskolájának történetét, hol a gyűlés koronként tartatik. Mint említünk, a mult évi gyűlés Mezőturon volt*); ezért hozza tehát a kezünk alatt levő Évkönyv VII-ik szakaszában a mezőturi ref. gym. történetét, melyet Bodolai László, ez intézet derék tanára állított össze gondos buvárkodással. — Szomoruan tudjuk, hogy mily homályos hazai prot. egyházunknak s vele együtt iskoláinknak is multja; köszönetet kell tehát mondanunk mind az egyes buzgó munkásoknak, mind pedig az egész tanári egyesületnek azért, hogy így minden évben egy-egy új adathalmazzal gazdagítják a magy. prot. egyház és tanügy jövőben megirandó történetének lassanként gyülekező épület anyagát.

A VIII-ik szakaszban Nagy Pál debreczeni tanárnak ily című értekezését olvassuk: „Miként lehet a természettan előadását minél egyszerűbb elvekkisérletek alapján szemléltetővé tenni? Rövid, de tömör bevezetés után erős gyakorlati érzékel van fejtegetve, a feltett kérdés. Főképen fontos megjegyzése ez: „a tanár a fizikai rideg törvényeknek morális jelentőségét is igyekezzék adni“. Bizony, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a természettan egy oldal, ferde tanítása leghatalmasabb előmozdítója a félműveltek vallástalanságának, e megjegyzés egészen találó. Ép ily fontos pontja az értekezésnek ez is: az egy oldalú saját nézeteket ne erőszakolja rá soha a ta-

*) A jövő gyűlés — mint ezt a jknv. 19. számából olvashatjuk, Kis-Ujszálláson. lesz.

nitó a maga növendékeire. Ugyanis tudjuk, hogy mennyi épen fizikában a hypothesisok száma, s hogy ezek tulmerészségei közt mily sokszor tévednek vallásellenes utra is a természettudósok. etc. — Egyébiránt az egész értekezésen átvonul, mint valódi protestáns elv, egyfelől a tudomány szabadságának, másfelől a vallás nagyjelentőségének elismerése. S e tekintetben a nagy Newton zászlója alá áll értekező, kinek ily czimű örökbecsű művéből: „Philosophiae naturalis principia mathematica“ több a keresztyénséget és vallásosságot feltüntető pontot idéz is, értekezése záradékául.

Az Évkönyv utolsó XI-ik szakasza „Vegyes közleményeket“ tartalmaz; a) alatt magában foglalja az a tanáregyesület válaszmányának Debreczenben 1881. okt. 20-kán tartott gyűlése jegyzőkönyvének 3-dik számát, mely biralat a beadott 3 pályaműről. Ugyanitt b) alatt közölve van, egy „felhívás a magyarországi ref. egyház fő- és középiskoláinak s tanítóképezdéinek tanárkaraihoz“. E felhívás eredetének szálaí azon értekezésben keresendők, melyet a debreczeni zsinaton jelen volt tanárok, a tiszántuli egyházkerületi középiskolai tanáregyesület válaszmányával együtt tartottak s melyen kimondatott, hogy elvileg kívánatosnak tartják egy országos ref. tanáregyesületnek létesítését s annak alapjául egy szakközlöny megindítását. — Vajha e szép terv megvalósítása alkalmával, a tanférfiakon visszaragvogna még egyszer az összetartásnak ama dicső fénye, mely a közelebb tartott debreczeni zsinat felett tündöklött, hogy így az egységes magyar ref. egyház kebelén egy egészséges magyar ref. tanáregyesületet szemlélhetnénk. Adja Isten, hogy úgy legyen! — Végül c) alatt közé van téve e szakaszban a tiszántuli ref. egyházkerület népiskolai tanügyi bizottsága által, népiskolai kézi és vezérkönyvek írására hirdetett pályázatnak 10. pontja,

Rövid ismertetésünket ez óhajtással bezárjuk: adjon Isten virágzást, nemeskeblű pártfogókat és jó akarókat ez egyesületnek!!

D.

A két protestáns egyház püspökeinek és főgondnokainak tanácskozása Budapesten 1882. febr. 4.

Id. B. Vay Miklós mint a két protestáns egyház főgondnokainak legidősbike, közös tanácskozásra hívta egybe a protestáns püspököket és főgondnokokat febr. 4-én, Budapestre. Február 3-án mindenik felekezet vezérférfaí külön tanácskoztak. A reformatusok conferentiája különösebben foglalkozott a középiskolai törvényjavaslattal. Ugyanis Baross Gábor mint a képviselőház közoktatásügyi bizottságának elnöke, id. b. Vay Miklós főgondnok ural tudatta, hogy a közoktatásügyi albizottság a gymnasiumi és reáliskolai oktatásról szóló törvényjavaslattal tárgyalását febr. 6-án kezdi meg, mely tárgyalásra őt tisztelettel meghívja, hogy ezen fontos ügyben nézeteit majd terjessze elő. Az értekezlet abban állapodott meg, hogy nevezett főgondnok ur a testvér ágostai egyház részéről szintén meghívott egyetemes felügyelővel B. Radvánszky Antallal együtt jelenjenek meg,

s a két prot. egyház nevében egy nyilatkozatot adjanak be. Hogy ezen nyilatkozatnak mi legyen a tartalma a felett folyt a beszélgetés és tanácskozás; melynek alapján megbízott az értekezlet jegyzője Tóth Sámuel, hogy a közös tanácskozás idejére annak főbb vonásokban szerkesztését kísérelje meg.

A közös tanácskozás febr. 4-én megtartatván a reformatusok értekezletétől megbízott Tóth S. által készített projectum a középiskolai törvény tárgyában: elfogadtatott; mindössze annak utolsó része — melyben nagyon is részletesen foglalkozik a javaslat egyes §-aival rövidített meg s az eképen szerkesztendő nyilatkozat egybeállításával jegyző T. S. és Győri Elek bizattak meg. — Kik is azt elkészítették a mint az első cikkben olvasható.

Ily alakban adatott az be a közoktatásügyi albizottsághoz. Ezen közös értekezlet tanácskozott az országos kormányon azon számos rendeletei felett is, melyekkel ujabban protestáns felek, katolikus egyházi czélú adózásokban való részvételre kényszerítettnek. E sérelmi ügyben a kormány kerestetik meg egy kérvényben, melyet az ágostai testvérek előleges conferentiája hozott javaslatba. Az illetéktelen keresztelések tárgyában is a képviselőház ujjolag megkerestetni határozatott; nem különben, a tanítók, tanítóképezdei növendékek és papjelöltek védkötelezettségi ügyének könnyítése tárgyában.

Tanácskozás tárgya volt a zágrábi evang. egyházközség presbyteriumának a három-egy királyságban levő ágost. és helv. hitv. evang. egyházközségek szervezési ügyében, a magas királyi horvát, szlapon, dalmát országos kormányhoz intézett beadványa. Az értekezlet azon törekvést, hogy egy horvát-szlapon ágost. és helv. hitv. evang. superintendia alakittassék a három-egy királyságban levő prot. egyházközségek közül: úgy egyházpolitikai mint nemzetiségi tekintetből nem támogathatja s azon egyházközségeket a mostani egyházi hova tartozás kötelekeiből kibocsátani nem hajlandó.

Ezek voltak tárgyai az értekezletnek.*)

A 65-dik zsoltár.

E t. lapok 3. számában nt. Fejes István ur a fentemlített zsoltárt ragyogó szép átiratban közli. — Ámde én ki a költészet gyönyörűségein kénytelen vagyok magamat tultenni, — ép mint az orvos, kinek mindegy akár tizenhat akár hetvenhat éves hullát bonczol, — e ragyogó szép zsoltárra kénytelen vagyok kimondani — miután bonczkés alá vevém — hogy: nem jó.

Miután a magyar vers irmodor külön-különféle beosztásait a budapesti „prot. egyh. és isk. lap“-nak megírtam, melynek utánnomására a hazaitöbbi prot. lapokat tisztelettel kértem, s ezennel is kérem; csak röviden értekezem fent czimzett zsoltárról.

*) A Religio 11-ik számában foglalt ama gyanusitást tehát hogy „Azután némely bizalmas természetű kérdések: (milyen bizonyára a kath. egyházi javakban való tervelt osztoszkodás) megbeszélése következett, határozottan vissza kell utasítanunk. — A szerinte jelenleg lázas tevékenységet kifejtő protestánsok — legyen meggyőződve a Religio — az országos alapok és közalapítványok ügyében is tudnak és mernek majd annak idejében nyíltan szólni és tanácskozni. Szerkesztő.

A 65. zsoltár kilenczes és hatos sorokon van írva, az átírásnál tehát — miután magyar énekes könyvet és magyar énekeket akarunk adni, — arra kell ügyelni, hogy a 9. és 6-os sorokat a magyar verssímódor miként osztja be?

A kilenczest így: I. alak: $4+4+1=9$.

II. alak: $4+2+3=9$.

III. alak: $4+3+2=9$.

A hatost így: I. alak: $4+2=6$.

II. alak: $2+4=6$.

III. alak: $3+3=6$.

Mindezen alakok a magyar költészetből vannak véve.

— Nézzük már most a zsoltárt:

1. sor: A szent dicséret a Sionban, a 9-es három féle beosztása közül egyikre se jó.

2. sor: Ó uristen tied; a hatos beosztásának I. alakjára jó, — tehát az író a $4+2=6$ -öt vette fel, s a mely alakot először felvesz, azt az egész éneken át meg kell tartani, — ez a legelső és elengedhetlen szabály, — mert különben a vers döczenik, s a dallam beosztással nem vág össze.

3. sor: A hála is már lángra lobban, — a 9-es I. alakjára nem jó, — II-ra talán (!), ámbár az a „már láng“ nagyon aggat, — III-ra jó (de itt is aggat a „már láng.“)

4. sor: A nép hozzádsiet, — jó arra a mit fel — vett. — ($4+2$.)

5. sor: Mert miszívünkhöz oly kegyes vagy — a 9-es II-re jó.

6. sor: Ha kér meghallgatod, — ez meg már a 6-os II-ra jó, holott az I-et vette fel elsőben.

7. sor: Panassza büne bár milyen nagy, — ez a 9-es egyik alakjára se jó.

8. sor: Te megnyugasztalod, — a 6-os I. és II-ra is sántit, a III-ra nem jó.

A többi verseket nem elemezem, mert bizony mondom fáj a lelkem, midőn látom hogy a legragyogóbb költészet is miként homályosodik el a külforma meg nem tartása vagy össze zavarása miatt! Már pedig soha-soha nem engedhető meg azon anomália, hogy a belsőleg szép, külsőleg esetlen köntösben jelenjék meg. — Nem akarván a többi versek rythmusáról szólni, csak azt vagyok bátor még megjegyezni hogy a „z s i r“ szó határozottan elhagyandó.

Kálmán Farkas.

T Á R C Z A

Néhány vonás a baseli egyetem legrégebbi multjából és jelenéből.

Ott hol a rohanó Rajna kettészeli Baselt, ez ősrégi, történelmi nevezetességű várost, a balparton, valamivel felül a „vén hid“-on, magas domb oldalában emelkedik egy egyszerű igénytelen épület — az az egyetem. Sajátságos fekvésénél fogva a Rajnáról tekintve három emeletesnek látszik, tulajdonképen pedig csak egy az, a mennyiben előlről, a rendes bejárásán át az utcáról egyenesen a második emeletben találja magát az ember. Toldiák, földják gyakorta, épen jelenleg is; szépítgetik kívül belől,

a szükség és izléshez képest; de hiába tatarozzák, olyan mint az öreg ember: — meglátszik az esztendő nyoma rajta. Nagy időket, nagy eseményeket élt át; körülbelül öt század viharzott el feje felett, — nem csuda ha megvénhedett. Azelőtt magánlak volt, úgy engedte át csekély árért egy kegyes özvegyasszony, mikor az egyetem megalakult, a tudományok csarnokának.

Különben — miként látni fogjuk — ez egyetem történetéből nem e töredék az első, mely már magyar lap hasábjain napvilágot látott. Az érdeklődés ez intézet multja iránt más olyanok keblében is felébredt, kik csak rövid ideig tartózkodtak e város keblében s nem jutott osztályrészükül a szerencse, mint nekem, ki magamat ez idő szerint annak rendes hallgatói közé sorozhatom. Hogy a tudományos érdeken kívül, mely általában az összes külföldi protestáns iskolák, egyetemek multja és jelene iránt részünkről is jogosult, mi vonz bennünket közelebből Helvétiahoz, annak kimagasló pontjai között épen Baselhez is, azt egy magyar reformatus tanult ember bizonyára tudni és érezni fogja, ha a hazai protestáns egyháztörténelem és irodalom jól ismert pontjait fel nem mutatom is. Aztán a most élő nemzedék s kétségkívül e lap olvasói között is többen lesznek nálunk olyanok, kik ez egyetemnek csak nem régebben tagjai voltak; a végzett vagy még hittanhallgató ifjuság közt talán még többen lehetnek, kiknek keblökben él a nemes vágy, ide a vallásos-erkölcsi élet bódogabb hazájába, e nagy reformatus város reformatus jellegű tudományos intézetéhez elvándorolni; — ha másutt, tágasabb körben nem is, de ez oldalról talán kelt némi érdeket, eredményez valamit s nem lesz pusztán haszontalan laptöltelék e „néhány vonás“-om.

Az egyetem alapításának ideje a 15-ik század második felére esik. Basel nem az utolsó helyen állt felsőnémetország virágzó városai között már akkor sem. Püspöki székhely emlékezetet meghaladó idő óta, pompás székes-egyházzal, két káptalannal; ezenkívül számos férfi és női zárdák, augustinusok, cisterciák, franciscanusok, dominicanusok áraszták el a várost, johaniták és német lovagrend tagjai birták és lakták a Rajnapart legszébb pontjait. — A ki nem egészen járatlan az emberi szellem fejlődésének történelmében: ismeri a középkori egyházi intézményeknek és erkölcsi állapotoknak, úgy az egyoldalú és fárasztó scholasticus oktatás rendszernek, épen ez időben tetőfokra hágott tarthatlan állapotát. A közoktatás isteni tan- és hatalom kezelői a közromlás áramlatával együtt usztak, — a kor megmétélyezett szelleje fujdogált Baselen is, bár ennek dacára az általános romlottság alól e város némi tekintetben kivételt képezni látszik, a mennyiben a valódi kegyesség, isteni félelem és alázatosság erényei nem haltak ki a szivekből egészen. Ezt tapasztaljuk és olvassuk nemcsak azon monographia íróknál, kik mint e város fiai ha a tények előadásában nem is, de legalább az ezekből vont következtetések felmutatásánál, ítéletökben részrehajlóknak látszanak, hanem egészen szemtanu, nem érdekelt fél tudósításából is. Aeneas Sylvius, ki az egyetemes zsinat ideje alatt huzamos ideig itt lakott, sok szép és dicséretre méltó dolgot jegyzett fel descriptionjában e város lakóiról. Dicséri az itteni ifjak bátor erejét, elevenségét, illendő magukviseletét, a férfiak és nők egyszerű, minden czifrázkodástól idegenkedő természetét, a részrehajlatlan szigorú igazságszolgáltatást, a templomok naponkénti szorgalmas látogatását. Viri boni esse — ugymond — quam videri malunt. A tudományban való járatlanságukért ellenben őket szigoruan megrovja.

„Tudománnyal, a pogányirók ősméretével nem törődnek, Cicerót vagy más nagy szónokat mégcsak nevével sem ismerik, csupán egyszerű dialektikával és grammatikával foglalkoznak.“ —

Valóban ennyiből állt minden néven nevezhető felsőbb iskolai oktatásuk s elképzelhetjük, hogy nagy jövedelmüket vigan fecsérlő szerzetesek kezében mivé törpülhetett az is, mennyire lehettek terjesztői a tudománynak, élesztői a tudványnak s a nép értelmi műveltsége minő fokon állhatott ily vezetők mellett! A tudományok iránt való ezen érzéketlen álomból, az 1431-ben megnyílt egyetemes zsinat rázta fel a várost s ez időtől fogva kezdett dicsfényben tűnni fel még a tanulatlanok előtt is a szellemi műveltség értéke és fontossága. Annak a sok tudós férfunak, bibornokoknak, püspököknek, az egyetemek követeinek és doktoroknak a nyugoti keresztyénség minden részéből — már csak látása is bámulással tölté el a jámbor baselieket; míg másfelől a hit- és jogtudományokban kitünő nagy elmék éles vitatkozó tehetségeikkel, különösen pedig a római classicusokban jártas Angelo Julián és Aeneas Sylvius a nyilvánosüléseken tartott remek szónoklataikkal, fent és alant roppant benyomást gyakoroltak. Mint egykor a püspöki vároronjában rendezett lovagjátékokban a győztes bajnokok dicsérete, úgy járt most szájról-szájra a szellemi küzdőterén kimagasló alakok ünnepelt neve. — A nép nagy sajnálkozással kísérte ki a zsinat utolsó maradványát s sokáig felejthetetlen maradt a város ezen aranykora. De nem szűnt meg a tudományok iránt felkeltett érdek sem s mindjárt a zsinat után magok a szerzetrend tagjai között találkoznak olyanok, kik nem csupán az eretnekek üldözésében — mert hiszen ez volt tulajdonképeni feladatuk — tűnnek ki többé, hanem mint derék népszónokok szereznek maguknak dicsőséget a népnél s tudományos képzettségökért baccalaureus formatus rangot a theológiából, a külföld leghíresebb egyetemlein.

A kedvező döntő pillanat elérkezett nemsokára. Jő a hír, hogy Aeneas Sylvius 1458. aug. 6-án pápává választatott. Baselben nagyon sokan emlékeztek még vissza a finom műveltségű tudós és emberszerető férfura, ki egykor a zsinat jogai és szabadságai mellett, oly buzgalommal és tehetséggel küzdött s siettek azonnal megválasztatása feletti nagy örömeiknek, hódoló tiszteletüknek kifejezést adni. A pápa jó szívvvel fogadta a küldöttséget s biztosította kegyéről, kérjenek — ugymond — bármit, nem tagadhatja meg tőlük. Sokak emlékében teljes erővel ujult fel most a városnak a zsinat ideje alatti irigyelt állapota s a jó baseliek egész komolyan azon tanakodtak, hogy vajjon nem lenne-e helyes dolog ő szentségét egy új zsinat tartására hívni fel. A tudomány barátai körében azonban egy felsőbb tanintézet eszméje villant meg s hosszas küzdelmek és az ellenvetések elhárítása után győzött a jobb; — 1459. nov. 12-ről keltezve nemsokára a tanács kezéhez érkezik a pápai bulla, melyben II. Pius apostoli hatalmánál fogva ad perpetuam rei memoriam elrendeli „quod in ipsa Civitatis Basiliensis de cetero fit et perpetuis futuris temporibus vigeat studium generale, tam in Theologia, ac Juri Canonico et Civili quam quavis alia licita facultate.“

Igy nyílt meg aztán nagy ünnepélyességgel 1460. april 4-én az új egyetem. Ideiglenesen rectorrá nevezte a püspök az érdekekben megöszült prépostot s addig is míg a rendes szervezkedés megtörténék, néhány doktor és magister megkezdte mind a négy fakultáson az előadást; megnyílt az anyakönyv Szent Ágoston védnöksége alatt s mindjárt — az egyházi méltóságok, kanonokok, papok közül is számosan mintegy 121-en beiratkoztak tagokul az első semesterre.

Nagyon messze vezetne, de speciális természeténél fogva érdektelen dolog lenne azon nehézségek elsorolása, melyek az egyetem külső berendezése egybe volt kötve. Olyan hirtelen történt az egész dolog, hogy az anyagiakra figyelmüket részletesen

kiterjeszteni idejük sem volt. E részről csupán a jog és igazság érdekében annyit, hogy tehát, miként a csak most említett bulla szavaiból látjuk, az egyetemet Pius alapította, a mennyiben egy felsőbb iskola engedélyezésének joga kizárólag a pápa kezében volt; tulajdonképen pedig maga Basel alapította azt, mert e város tanácsának kebeléből indult ki a kezdeményezés, ez teremtette meg a realis alapot, nem pedig a pápa adta azt. E részről a honesta liberalitásban ő szentsége igen szükmarku volt. A szabadszelleme tanács ugyan mindjárt a gazdag egyházi javadalmakra fordította szemeit, a püspök heves ellenállása dacára is határozatilag keresztül vitte, hogy 10 állomás jövedelme (1600 frt) az egyetem céljaira fordittassék. De jó szándékuk meghiusult a pápai ellenálláson, ki bármily nagy barátja volt is a tudományoknak, jobban szerette saját közegeit s csupán egy alapítvány bevetelét (236-ft.) engedte át. Így saját erejére lett utalva a tanács s egyesek áldozatkészségéből, közadakozásból rendezték be aztán a tanári állomásokat úgy a hogy lehetett.

A mi a belső szervezetet illeti, egy részről az olasz páviai — másfelől az akkor virágzó erfurti német egyetem statutumaiból alkottak egyet- egyes fejezeteket módosítottak a szükséghez és viszonyokhoz képest, míg más szakaszokat szóról-szóra átvettek. Az olasz rendszabályok — az egyetemi testület körén belül — inkább demokratikus szelleműek voltak s a hatalmat a tanuló kezébe adták, az utóbbiak ellenben inkább aristokratismusra hajlók s a főlnyit a tanuló felett a tanárok számára biztosíták.

Az egyetem 4 fakultásra oszlott. Első helyen állt a theologia, nyomban utána a jogtanszak, mely utóbbi a kánonjognak a polgárjogtól való teljes elkülönítése által, abban az időben igen gyakorta két facultást alkotott, — a német egyetemeken leginkább csak a kánonjogot tanították, de ott is, hol mindkettő előadatott, a gradusokat külön is lehetett osztogatni és valóban épen olyan gyakorta adományozták azt külön mint együttesen. E két, illetőleg három szak képezte a felsőbb rendet, az ezután következő orvosi és philosophiai, vagy mint akkor nevezték: szépművészeti — mint alsóbb rangú facultásokkal szemben.

Ott hol az az egyetemről, mint hatóságáról van szó, a rectorral együtt egy 10—15 tagból álló tanácsot kell értenünk, különben pedig az egység közelebről a rector személyében összpontosult és nyilvánult. E rendszer az erfurti statutumokkal vétetett át, melyek szavai szerint: et illius studii sit una dumtaxat universitas et unum corpus indivisibile et caput, scilicet rector. E meghatározás azért volt igen nagy fontossága, mert az itáliai demokratikus elv nem egyszer kísérlette meg részekre szakgatni az universitást s mindenik facultást önálló független testületté alakítani át. — Mert nagyon természetes, hogy a statutumokban foglalt kétféle elem egymással azonnal harcra szállt, mindenik szellem kizárólagosan birni törekedett nem csupán az egyes fakultások, hanem az egész egyetem szervezete fölött az uralmat. A vita és küzdelem alapját mindennek előtt a rectorválasztás képezte. Az aristokratikus német elv kizárta abból a tanulókat egészen, míg a tanulóknak kedvező demokratikus szellem, követelte a maga jogait, befolyási igényeit itt is és különösen eleintén nem minden eredmény nélkül. A jogtanszaki tanuló néhány doktorral és magisterrel együtt azt kívánták, hogy a jogi fakultás külön rectorral birjon, és ennek nem tanárnak, hanem tanulóknak kellene lennie. És a rectoratus feletti egyezkedéseknél úgy találjuk, hogy e demokratikus irány bár lassanként egészen háttérbe szorult, de elhatott egész a reformatió idejéig, egyszer másszor győzött s a tanulóknak nemcsak a rector választásba folytak be, de sőt magok is válasz-

hatók voltak, több ízben meg is választották s még 1527-ben egy student Dumamus Miklós volt az egyetem rectora.

Kiss Bertalan.

(Folyt. köv.)

Különfélék.

Halálozás. A debreczeni ref. egyháznak hű szolgája ZAGYVA IMRE lekipásztor folyó hó 13-án dél előtt a jobblétre szenderült. 73 éves volt s 40 évig lekipásztoroskodott. Temetése ma 15-én délután 2 és 1/2 órákor lesz. — A gyászszertartást Dávidházy János esperes végezi.

Mily szomoruan véletlen! épen a múlt évi febr. 13-dika is, ily gyászos nap volt a debreczeni ref. egyházra, a midőn Révész Imre lekipásztorát vesztette el.

Az országos középiskolai tanáregyesület közlönyének 10-dik számában Bod Lajos, székesfehérvári reáliskolai tanár vezércikkezik „a reáliskolák és a miniszteri enquete“ felől. Az egész cikk erősen „modernizű s így fel sem tűnik, hogy az ó-klassikai nyelvekkel a legrövidebben bánik el. Eszünkbe sem jutna megemlékezni e cikkről, ha a többek közt az is nem mondatnék benne, hogy „Mindezek alapján mi (már t. i. Bod ur) a modern nyelveken s természettudományokon alapuló egységes iskolát tartjuk a jövő iskolájának s hogy ezen tudat (?) már jelenleg is mennyire népszerűvé vált, mutatja azon körülmény is, hogy a debreczeni zsinat annak megvalósítását csak azért halasztotta el, mert tartott a kormány eltérő nézetétől s attól félt, hogy a kormány az ily iskolák érettségi bizonyítványát nem fogja acceptálni.“ Hol vette Bod ur ezen tudatát, melynek helytelenségét különben a „Közöny“ szerkesztője is jelzi, nem tudjuk. De arról egész nyugodtan biztosíthatjuk cikkkező urat, hogy bár innen-onnan merül is fel idegen hang, a prot. tanférjak tulnyomó nagy többségétől mi sincs távolabb, mint a humanistikus képzést elcserélni valami reáliskolai fajta tanultsággal s gymnasiumaiból egy pár csengő frázis kedvéért, kiküszöbölni az ó-klassikai nyelveket.

Ugyanezen alkalomból, t. i. a reáliskolai enquete tartása alkalmából érdekes lesz aztán Bod urnak is elolvasni azt, mit a B. H. után a „Közoktatás“ ir a középiskolai törvényjavaslatról. „Ha a jelen törvényjavaslat — ugymond — elfogadtatnék is, ha e kétféle középiskola elve, a human és reálirány gyökeres különválasztása, mint alapeszme szankcionálást nyerne is, nem vetünk neki öt évet s a reáliskola kérdése újra, még határozottabb körvonalokban, válságosabb alakban napirendre fogna kerülni, s a meghozott középiskolai törvény hiábavalónak s hiunak fogna bizonyulni. Be kellene vallani, hogy a közönség, hogy az iskolázható fiuk szülői, nem hogy bizalmatlansággal vannak a reáliskolák jóságára és azoknak bizonyos irányban való képesítő erejében, hanem igenis bizalmatlansággal viseltetnek általában a reáliskolák czélszerűsége, szükséges volta iránt. — A viszonyok, a melyek létrehozták, megváltoztak és a jelenlegiek mást kívánnak. Ki kellene mondani, hogy egységes középiskolát akarunk, mert a műveltség nem lehet

többféle, csak egy; tekintettel az életpályák reális és humanus irányára pedig, ezen egységes középiskola utolsó osztályáiban mindig létrehozható azon elágazás, mely a kétféle irányu főiskolára készítene elő. stb.

Az első magyar hülyék-gyógy-, nevelő-intézetében eddig 38 növendék volt, kik közül már 16 sikerrel elhagyta az intézetet és mint szorgalmas fiuk, részint kézimunka által, részint kereskedés által keresik kenyerüket. Jelenleg 13 fiu van az intézetben, 2 ev., 2 ref., 2 r. k., 7 izr., kik a munkában és iskolai tantárgyakban gyakoroltatnak. Az évi bevétel 6698 frt 50 kr volt, beleszámítva 950 frt segélydíjt; az évi kiadás pedig 8006 frt 43 kr, tehát 1307 frt 93 krral több a kiadás a bevételnél. Vajha ezen hasznos intézet bővebb mérvű támogatásban részesülhetne.

Tisztelettel értesitem azon tisztelt urakat, kik szivesek voltak „A hazai reformáció bölcselmi történelmé“-re vonatkozó felhívó és gyűjtő ivatek elfogadni és aláírókat vagy előfizetőket gyűjteni, hogy az ivatek, vagy az aláírók neveit a mű kiadójához Réthy Lipót és fia urakhoz Aradra, folyó február hó végéig elküldeni méltóztassanak, nem csak a nyomtatandó példányok száma felőli tájékozhatás végett, hanem azért, hogy az előfizetők és aláírók nevei kellő időben beérkezvén, a könyv végén kinyomtatathassanak. Egyszersmind tudatom tisztelt előfizetőimmel, hogy a kézirat a felhívás kibocsátása óta újból átdolgoztatott általam, bővítettet és czélszerűbben osztatott be, mondhatni: kéziratban az eltelt félév alatt mintegy 2-ik kiadást ért.

Rácz Károly, ref. lelkész.

A „Sárospataki Lapok“ 7-dik száma terjedelmesebb tudósítást hoz a január hó 23-án összeült számvevőszék működéséről. Az összeállított számadás szerint a sárospataki főiskolai köz-, alumnialis- és Horváth Mária pénztárban volt összes

bevétel: 130,337 frt 9 2/6 kr.

kiadás: 122,301 „ 33 3/6 „

maradvány: 8,035 frt 75 5/6 kr.

Tőke befolyt

a köz-, alumnialis stb. pénztárba 24,244 frt 55 kr.

a Horváth Mária pénztárba 12,955 frt 91 kr.

együtt: 37,200 frt 46 kr.

Tőke kiadatott

a köz-, stb. pénztárból 19,429 frt 9 kr.

a Horváth M. pénztárból 17,722 frt 73 kr.

együtt: 37,151 frt 82 kr.

Igy tehát lett a pénztár valóságos és elvitázhatlan maradéka 3,220 frt 29 kr. A többlet magyarázata — közli szerint — abban van, hogy a múlt évben nem csak régi kamatok és haszonberek folytak be a pénztárba, hanem elveszettnek hitt és kitörlésre ajánlt tőkék, sok évi hátralékos kamataikkal együtt is, kifizettetek.

A főiskola jövő évi költségvetése egybeállítatván, a bevételek 74 ezer forintot mutatnak, a kiadások pedig 76 ezerre rugónak látszanak.

A budai várpalota plébánusi állására nézve Ő Felsége legközelebb fontos elhatározást hozott. Elrendelte ugyanis, hogy jövőre ez állásra csak oly pap neveztessek ki, a ki egyszersmind magyar állampolgár. — E plébániát ugyanis eddig egy cseh szerzetesrend látta el.

Lelkészválasztás. Batizon Hajdu Péter érdemes lelkész-társunk nyugalomba lépésével: február 5-én a lelkészi hiva-

talra egyhangulag Hajdu Zsigmond segédlelkész választott meg. Az ifju lelkész szép reményekre jogosít s vele egy kitünő taggal gyarapodott a nagybányai egyházmegye lelkészi kara. — Fogadja őszinte üdvözlésünket új pályáján!

A Rákóczi Geleji Gradual 9-dik példánya a h. nánási ref. egyház birtokában van, a fejedelem manu propria „Non Currentis neque volentis e. t. c. beirt jelmondatával

A „Pesti Napló“ 39-dik száma figyelemreméltó cikket közöl „A gymn. törvényjavaslat és nemzetiségi érdekeink“ czím alatt. — Utalva a százok jajveszékéseire, kimondja, hogy ha van valakinek oka elégedetlennek lenni a törvényjavaslat azon pontjaival, melyek nemzeti létérdekeink biztosítását cz. lozzák, „ugy azok inkább mi magyarok vagyunk, mintsem a velünk egy fedél alatt lakó nemzetiségek,“ mert a törvényjavaslatban nem található fel az, mi a nemzetiségi üzemeket jövőre lehetetlenné tenné, vagy meggátolná.

Az első ide czélzó §. (a 73-dik) p. o. megengedi az iskolának külföldi segély elfogadását, ha a segélyező az intézet vezetésére, tanrendjére semminemű befolyást sem tartfen magának. Ugyde p. o. az orosz kormány — mint Pagodinnak, a hirhedt pánszláv agitatornak irataiból tudható — nem csak az intézetek segélyezésére szoritkozott hazánkban, hanem egyes tanárokat is rendes évpénzben részesített. Czikkiró szerint tehát a külföldi segélyek elfogadását, az illetők legfőbb felügyeleti hatósága és a kormány beleegyezésétől kellene függővé tenni.

A 79. §. azt rendeli, hogy a nem magyar nyelvű középtanodák kötelesek a szükséges óraszámiban tanítani a magyar nyelvet. Ugyde ez nem elég. „A pánszláv gymnasiumok annak idején s a száz tanodák ma, szintén tanítottak és tanítják a magyar nyelvet s irodalmat s mi az eredménye? Hogy ez egy tantárgy tanulása folyamán a tanulóakra ragadt s szajkómódra betanult kifejezések, csakis nyelvünk alaposabb megutáltatására szolgáltatják az anyagot.“ Ha már megengedjük is, hogy más nyelvű középtanoda létezzen, azokban a magyar nyelv mellett a 4-dik osztálytól kezdve még legalább 2 tantárgyat magyarul kellene tanítani. Így lehetne csak némi sikere e §-nak.

A tankönyvek átvizsgálása sem teljes ellenőrzés az iskola szellemét illetőleg. Legalább még azt fel kellene a törvénybe venni, hogy „a ki egyszer politikai vétségért s különösen hazavagy törvényellenes tanok hirdetéséért büntetve volt, tanár vagy nyilvános tanodánál óraadó többé nem lehet.“ „Az oly igazgató pedig, kinek vezetése alatt követett el valamely tanár ily nemű vétséget, ha az illetőt hivatalból fel nem jelentette, az igazgatói tisztétől egyszer mindenkorra megfosztandó s az illető tanárral együtt fenytő vizsgálat alá helyezendő volna.“

Haynald bibornokérsek, mielőtt a közoktatásügyi albizottsági értekezleten részt vett, a középtanodai törvényjavaslat ügyében tanácskozássra hívta össze a Budapesten levő püspököket. — A tanácskozáson jelen voltak a györi, pécsi, veszprémi, szepesi, besztercze-bányai, székesfehérvári püspökök, erdélyi és csanádi püspökhelyettesek, a képviselőház papi tagjai, úgy szintén Fraknoi Vilmos és Füssi Tamás.

A képviselőház közoktatási bizottsága albizottságot küldött ki oly czélból, hogy ez a középtanodai törvényjavaslat

tárgyalását előkészítse, illetőleg a javaslat ügyében a különböző szakférfiakat és a hitfelekezeteket meghallgassa. Az albizottság f. hó 6. és 7-én ülést tartott, de munkálkodásában nem igen haladt elő. 6-án átvette a magyarországi ref. és ág. hitvallásuk emlékiratát. A 7-én tartott ülésen jelen voltak a bizottság részéről: Baross Gábor elnök, Szatmári, Zay Adolf, Mikó B., Kovács Albert, Hegedüs László, Miehl Jakab bizottsági tagok. Továbbá mint meghívottak: Haynald Lajos bibornokérsek, b. Vay Miklós főgondnok és b. Radvánszky Antal egyetemes felügyelő, Kalmár Endre kegyesrendi provinciális, Lutter Nándor főigazgató, Say Mór reálisk. igazgató, Berecz Antal az orsz. középisk. tanáregylet elnöke, Hunfalvy Pál, Kaczvinszky Viktor jászói prépost, Kövály László unitarius egyházi gondnok. A kormány részéről jelen volt: Szász Károly miniszteri tanácsos. A tanácskozás folytatása 9-én estve.

A 9-én tartott ülésen az erdélyi róm. kath. egyház által a képviselőházhoz beadott s a bizottsághoz utasított kérvény olvastatott fel. Aztán elkezdődött a törvényjavaslat tárgyalása. Az 1. §-nál Radvánszky kéri, hogy a prot. iskolákról a törvényben külön fejezet szerkesztessék. — Haynald felelve, hogy a mostani állam felekezetnélküli, melylyel nem lehet a r. k. egyház a régi viszonyban, a kath. iskolák részére is külön fejezetbe sorozást kíván. — Utal különben az általa beadott emlékiratban foglaltakra. — Szász K. a javaslat eredeti szövegét ajánlja. Több rendbeli felszólalás után a tárgyalás elhalasztatik.

A képviselőház közoktatásügyi albizottsága folyó hó 11-én folytatta a középtanodai törvényjavaslat tárgyalását. Tárgyalás alá került a 4. §. Itt először dr. Lutter indítványozza, hogy ne a tantárgy előadásmódja szabassék meg, hanem csak a tantárgy neve vétessék fel a törvénybe. Egyes tantárgyakra tett megjegyzések után, a szépírást az 1-ső és 2-dik osztályban megtartatni kívánja, ellentétben a szerzetesrendek által beadott módosítvánnyal. — Hunfalvy indokolt kérelmet terjeszt a bizottság elé, a végett, hogy az albizottság vegye hathatós pártfogása alá a görög nyelv tanítását. Berecz a görög nyelv tekintetében utal a közoktatási bizottságnak a multban hozott határozati javaslatára mely azt okvetetlenül kötelezővé rendelte. — A szépírással vonatkozólag a szerzetesrendek véleményén van. — Say a szabadkézi rajzot meghagyandónak tartja. Kovács Albert kérdést tesz: a gymn. bölcsészeti oktatást befejezetteknek tekinthetjük-e lelektan és logika előadásával s nem kellene-e philosophia-történetet is tanítani? Lutter tanítandónak tartja, Hunfalvy és Berecz nem! Az 5-ik §-ra, mely a rendkívüli tantárgyak tanításáról szól, nincs észrevétel. A 6. §. szól a reáliskola köteles tárgyairól. Say reálisk. igazgató a reáliskolákat úgy szeretné látni, hogy azok a klasszikus nyelvek nélkül magukon hordanák a tudományosság jellegét! — Nem akarna merev szakiskolákat csinálni belőlök. — Baross azon kérdést intézi, hogy miután a javaslat 58. §-a azt határozza, hogy a tanárképzésre megkivántatik a latin nyelv birása, nem volna-e helyes a latin nyelv tanítását a rendkívüli tantárgyak közé felvenni? Más észrevételek nem tétetvén, következik a 7. §. a reáliskola rendkívüli tárgyairól. Say kéri a latin nyelv felvételét, Berecz szinte. Felmerült kérdések folytán Lutter megjegyzi, hogy a reálisk. elvi kérdéseit

illetőleg az enquetében nézet eltérés nem volt, a latin nyelv és a 7 éves tanfolyam is el van döntve. — *Say* Hegedüssel szemben azt vitatja, hogy a reáliskolákba nem kell szaktanfolyamokat illeszteni, legfeljebb a reáliskola mellé lehetne szaktanfolyamokat állítani.

A 8-dik §-nál *Berecz* nem tartja a felmentést helyén levőnek a mértani rajzolásból, csakis a szabadkézi rajzból. *Lutter* utal a görög nyelvből történt felmentések helytelenségére. Testi fogyatkozás miatt más tantárgyakra is kéri a felmentés megadását. *Baross*: Ezt csak úgy hiszi érvényesíthetőnek, hogy ez által a tanodai műveltség ne alteráltassék, vagyis a növendék a szükséges tudományos műveltség elérésére más alkalmas tananyagot szerezhessen.

A 9. §. a rendkívüli tantárgyak alóli felmentésről szólván. *Say* azt hiszi, hogy az ezekre beiratkozásra (?) a szülék beleegyezése kívánandó meg. *Kőváry* azt nem tartja szükségesnek. Legközelebbi ülés 13-án d. u. 5 órakor.

Azon alkalomból, hogy *Bert*, *Gambetta* vallásügyi minisztere az egyház és állam radikális szétválasztását tüzte czéljául, a *Temps* következőket írja: Az egyházi kérdés olyatén megoldása, minőre a logikai radikalismus törekszik, nem illik Franciaországhoz és a francia néphez, minőnek az jelenleg mutatkozik, mely felerészben nőkből és egy ötdrészben gyermekekből áll s melynek többi lakói sem az ész által vezéreltetik magukat, hanem régi szokások és érdekek, előítéletek és szenvedélyek uralkodnak rajtuk.

Az élő emberekkel és gyöngékkal kell számolnia az államférfiúnak, ha ki akarja érdemelni e nevet. E gyakorlati álláspontból az állam és egyház elkülönítése szertelenül nehéz és aggályt keltő rendszabálynak látszik. — Még oly politikusok is, kik az elméletet védtek, csakhamar megfélekedtek róla, vagy kivihetetlennek nyilvánították, mihelyt kormányra jutottak. — Minél kevésbé támadható meg az elmélet eszményi szempontból, annál kevésbé valószínű, hogy olyan régi társadalmi államszervezetbe, minő a francia, roppant zürzavar nélkül be lehetne hozni.

Azt hisszük e szavak, a mennyiben az állam és egyháznak egymással küzdő felekként szembeállítására vonatkoznak, ép oly igazak nálunk is, mint Franciaországban. S mégis mennyire felkapott jelszóvá lett az újabb időben, hogy az államnak tul kell magát tenni a benne élő felekezetek szük felfogásának körén: szép jelszó ez, kivált azok szájában, kiknek tulajdonkép sem hazájok, sem vallások. De aztán másnak talán nem is egészen illik a szájába s komoly politikus alig akarhatja ép a magyar államot, ellenségként állítani szembe az egyes ker. felekezetekkel.

A modern nyelveknek a reáliskolákban való tanítása ügyében a vallás- és közoktatásügyi minisztérium rendeletet bocsátott ki a tankerületi főigazgatókhoz. A miniszter hangsúlyozza, hogy a mint maga is meggyőződött, a modern nyelvek tanításában nem érik el a reáliskolákban a jogosan megvárható eredményt. Még a magyar nyelv oktatása sem felel meg mindenben a követelményeknek. A németben és francziában való készütség pedig a nagyobb nehézséggel nem járó olvasmányok megértéséig és szabatos lefordításáig sem terjed, az ezen nyelvekben bár könnyebb fogalmazványok hibátlan elkészítésére pedig csak kivételesen képesek

a tanulók, még érettségi dolgozataikban is. Hasonló fogyatékos az irodalmi és irodalomtörténeti ismeret is reáliskoláink legnagyobb részében. A reáliskolában a modern nyelveknek, különösen a francziának, azon helyet kell elfoglalniok, melyet a gymnasiumban az ó-klasszikai nyelvek foglalnak el. Minthogy az élő nyelvben a beszéd gyakorlata által a haladás sokkal könnyebb, mint csak a holt betűkben nyilatkozó nyelvekben, megvárható volna, hogy a reáliskolákban a modern nyelvekben kevesebb óraszám mellett is annyira vigyék a növendékek, mint gymnasiumban a latin nyelvben. E várakozás azonban eddig nem teljesült. A közoktatásügyi miniszter tehát felhívja a főigazgatókat, hogy a tankerületekben levő reáliskolákat meglátogatva, figyelmüket különösen a modern nyelvek oktatásának menetére, a tanárok módszerére s a tanulók e részben való szorgalmára fordítsák; ő hozzá pedig a reáliskolákban a modern nyelvek tanításának eredményéről tüzetes jelentést küldjenek; konstatálva a haladást, vagy a haladás akadályait, megjelölve a tanárok képzettségi fokát, az általuk alkalmazott módszer helyes vagy helytelen voltát, névszerint megnevezve a képebb és képtelenebb tanárokat.

Révész Imre emlékére a püspöki hivatalhoz befolyt adományok:

Sztehló János esperes Eperjesen 1 frt.

Terray Gyula süvetei ág. h. ev. lelkész 2 frt.

Idősb Bartholomäidesz László gömöri főesperes I frt.

Ifj. Bartholomäidesz László csetneki ev. lelkész 1 frt.

Lapunk tisztelt olvasóihoz!

Tisztelettel kérjük, hogy a kik a múlt évi előfizetőink közül nem kívánják lapunkat járatni, legyenek szivesek arról értesíteni, mert semmi sincs tőlünk távolabb, mint ráküldözés által terhelni őket. — A kik nem értesítenek e hó 25-ig, azokat — habár az előfizetési díjat nem küldték is még be — beirjuk lappártolóink és előfizetőink közé.

Szerkesztőség kiadóhivatala.

Tartalom: A két protestáns egyház újabb nyilatkozata a középiskolai oktatásról szóló törvényjavaslat tárgyában. — A protestánsok adóztatása katolikus czélokra — A debreczeni Graduálok. — Legújabb vasárnapügyi mozgalom. — Könyvismeretetés. (3-féle) — A két protestáns egyház püspökeinek és főgondnokainak tanácskozása Budapesten. 1882. febr. 4. — A 65-dik zsoltár. — Tárca: Néhány vonás a baseli egyetem legrégebbi multjából és jelenéből. — Különlélék. — Lapunk tisztelt olvasóihoz!

Felelős szerkesztő: **Tóth Sámuel**. Szerkesztő társak: **Békési Gyula, Géresi Kálmán**.